

Var finns kvinnorna?

En analys av manligt och kvinnligt
i kurslitteraturen vid
Journalisthögskolan i Göteborg

Margareta Melin

Arbetsrapport nr 27

ISSN 1101-4679

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Journalistiken - reserverad för män?	3
Manliga världar: medierna och journalisthögskolan	4
Kvinnors och mäns förhållningssätt till journalistyrket	5
Genomgång av kurslitteraturen	10
Tillvägagångssätt	11
3. Författarna: få kvinnor i en manlig skara	13
4. Kvinnor och män i texten	19
Journalisten - en man eller kvinna?	19
Mannen är chef, kvinnan sekreterare	24
Genusperspektiv - en ovanlig företeelse	30
5. Den ideala journalistrollen	39
Spårhunden - kurslitteraturens ideal	41
Aktivt arbetssätt	41
Neutralt förhållningssätt	44
Roll och genus	46
Kvinnliga författare - ett kvinnligt synsätt?	48
6. Slutsatser	53
Sammanfattning	53
Genussystemets spegling i läroböckerna	55
Kurslitteraturens och JH:s roll i socialisationsprocessen	58
Från "tool-users" till "tool-makers"	60
Appendix: Kurslitteratur vid Journalisthögskolan i Göteborg 1992	65
Referenser	74

Figur- och tabellförteckning

Figur 1.	Journalistrollens fyra idealroller.	6
Tabell 1.	Sammanställning av manliga och kvinnliga författare, medförfattare och redaktörer inom den obligatoriska journalistinriktade kurslitteraturen, annan obligatorisk kurslitteratur, samt referenslitteratur vid Journalisthögskolan i Göteborg.	14
Tabell 2.	Sammanställning av författarna till kurslitteraturen vid Journalisthögskolan i Göteborg (procent).	15

1. Inledning

Vid Journalistutbildningen vid Göteborgs universitet bedrivs förr närvarande ett pedagogiskt utvecklingsprojekt, vars syfte är att pröva olika sätt att lyfta fram det kvinnliga perspektivet på yrkesrollen under utbildningen. Tanken är att stärka yrkesidentiteten och därmed också på sikt lägga grunden till att även kvinnliga journalister kan vara med och konstruera ramarna för journalistiken i framtiden. Det innebär, till exempel, att det är viktigt att undervisningen pekar på att de rutiner, koder och modeller, som lärs ut, är skapade av och för män. Detta skall genomföras genom att en eller ett par kursmoment utvecklas, som är inriktade på mäns och kvinnors syn på yrkesrollen. Det kommer också genomföras en undersökning av studenternas yrkesmotiv och syn på yrkesrollen, för att se om den förändras under studietiden.

Projektet inleds emellertid med en litteraturgenomgång av befintlig litteratur på journalistutbildningens kurser med utgångspunkt från ett manligt och kvinnligt perspektiv på yrkesrollen. Syftet med delprojektet är att göra studenter samt övriga (till exempel lärare) uppmärksamma på skillnaden mellan manliga och kvinnliga ideal, såsom dessa framträder i litteraturen. I syftet med delprojektet ligger också att på sikt söka åstadkomma en förändring så att den kvinnliga yrkesrollen belyses och kvinnliga förebilder lyfts fram.

Avgränsningen av mitt arbete gäller således manligt och kvinnligt i *litteraturen* på journalistutbildningen i Göteborg, dvs den undersökning som skall uppfylla det första delprojektets syfte. Det är dock en del saker som mot denna bakgrund måste klargöras. Det första är att det är fråga om en litteraturgenomgång. En beskrivning och analys av manligt och kvinnligt, eller manliga och kvinnliga yrkesroller i journalistutbildningen omfattar givetvis mer än kurslitteraturen. Undervisningsmomenten, dvs till det som sägs på lektionerna, inbegrips till exempel inte. Det är alltså bara en del av den pedagogiska helheten - undervisning och kurslitteratur - som omfattas av syftet.

Det andra som bör kommenteras är frågan om det manliga och kvinnliga perspektivet på yrkesrollen. För att kunna uppfylla detta syfte, kan man inte bara inrikta sig på yrkesrollen, utan man måste gå djupare, eller snarare grundligare till väga, och urskilja män och kvinnor, manligt och kvinnligt i kurslitteraturens texter. (Vad innebörden av manligt och kvinnligt kan vara, skall jag diskutera längre fram i rapporten.) Jag vill också påpeka att det är litteraturens genusperspektiv som skall beskrivas och analyseras, och inte böckernas ämnesmässiga kvalitet.

Bara genom att beskriva kurslitteraturens användande av manligt och kvinnligt, eller dess genusperspektiv, så uppfylls inte projektets förändrande syfte. Genom att presentera resultatet av undersökningen i rapportform, så kommer emellertid förhoppningsvis medvetenheten om det manliga dominerande perspektivet att öka, samt därigenom viljan till att starta ett förändringsarbete. Man bör därför se och läsa denna rapport, inte som ett slutresultat av ett forskningsprojekt, utan som en början till något nytt - där man själv måste medverka.

2. Journalistiken - reserverad för män?

"Woman, as the frailer vessel, is not capable of the same sustained effort, for Nature never fashioned her to take part in the rough and tumble of life like the male journalist....But women will make far greater headway in the profession when they realise that their real bent lies in the direction of what is recognized as purely woman's work. They can never hope...to compete on level terms with men as newspaper workers, and they will be wise to recognize that fact" (Warren in Steiner, 1992:12).

I sina råd till de kvinnliga journalisterna fortsätter Low Warren i sin lärobok *Journalism* från 1922 och 1947 (citatet identiskt i båda upplagorna) med att förklara för dem att det finns "tusentals" specialisationer, som passar kvinnors naturliga förmåga och smak, inklusive äktenskap, hem, mode och trädgårdsarbete. De flesta av oss reagerar säkerligen över citatet från Low Warrens text. "Vilken kvinnosyn de hade på *den tiden*".

Hur är det idag? Återfinns samma typ av normer i dagens journalistiska textböcker? Jag är säker på att de flesta av oss "vet" att den typen av explicit nedvärdering av kvinnor som professionella journalister, som Low Warren för fram, knappast kan förekomma i vårt moderna samhälle...eller? Låt mig ta ett exempel från en bok om den svenska journalistrollen, utgiven av svenska journalistförbundet (SJF) och använd som kurslitteratur vid journalisthögskolor. En av tre journalistiska idealtyper som beskrivs är "skjutjärnet", eller "proffset":

"Han känner sig nämligen ibland som en westernhjärte som rider in i den lilla staden, avslöjar alla korrumperade politiker, nedlägger alla skurkar och sedan rider bort mot solnedgången. /.../ Han är ingen gentleman, men han är hederlig" (Thurén, 1988:325).

Citatet uttrycker inte något direkt nedvärdering av kvinnliga journalister i förhållande till manliga, men journalisten är en "han", och där framkommer bilden av journalistens som en western-hjärte, alltså en mycket manlig företeelse. Något kvinnligt ideal i negativ bemärkelse återfinns inte i Thuréns beskrivning, men inte heller något positivt ideal. Det är svårt att tänka sig att kvinnliga journalistkoleelever (eller kvinnor i allmänhet) kan ha en westernhjärte, som Clint Eastwood eller John Wayne, som yrkesideal.

Läroböcker som ger råd till kvinnliga studenter respektive talar om manliga journalister och deras ideal torde återspegla någon form av verklighet och dessutom få konsekvenser för denna verklighet. Vi skall därför titta på könsfördelningen inom medier och journalisthögskolor.

Manliga världar: medierna och journalisthögskolan

I en studie av könsfördelningen på journalistiskolor och (mass)kommunikationsinstitutioner i Tyskland, visar Romy Frölich och Christina Holtz-Bacha (1992) att trots att andelen kvinnliga studenter ökar, är kvinnliga lärare bara en liten minoritet (en femtedel av samtliga lärare). Tyvärr är resultaten i Sverige liknande. Här har kvinnor till och med varit i majoritet på journalisthögskolor de senaste åren. I Göteborg finns det i skrivandets stund (höstterminen 1992) 210 inskrivna journaliststudenter och hälften av dem är kvinnor. Det finns dock en tendens till att andelen manliga studenter åter ökar; hösten 1991 var för första gången på många år majoriteten av de antagna män, och det har hållit i sig sedan dess. Relationerna inom lärarkåren motsvarar inte alls den bland studenterna. På journalisthögskolan i Göteborg finns det en kvinna bland fyra lektorer. Två av åtta adjunkter är kvinnor. Dessutom vikarierar tre kvinnor på halvtid och en man på heltid som adjunkter. Av de 370 gästtimmar som givits under höstterminen 1992 har 55 procent givits av kvinnor. Liksom i Frölich och Holtz-Bachas studie, så visar det sig att män inte bara dominerar kvantitativt, de har också i mycket högre grad "fasta" och mer statusfyllda tjänster, medan kvinnorna i högre grad har vikariat samt gästföreläser.

Snedfördelningen inom lärarkåren får till följd, menar Frölich och Holtz-Bacha (1992), att den världsbild som presenteras i nyheter förblir manligt orienterad, eftersom det är det kriterium som lärs ut på journalistiskolorna. Kvinnor måste alltså hålla sig till de manliga reglerna och praxis i sitt yrke. Deras slutsats är att, för att bryta detta mönster behöver kvinnliga studenter kvinnliga modeller. Men vi kan fundera på att när de kvinnliga lärarna, som på journalisthögskolan i Göteborg, inte har den social trygghet som en anställning innebär, försvårar det givetvis deras möjligheter att föra fram sina idéer och kunna påverka utbildningens inriktning. Det är inte bara *fler* kvinnliga lärare som behövs, utan också fler på adjunks- och lektorstjänster.

Tyvärr är bilden liknande inom journalistkåren i stort. Andelen kvinnliga journalister är idag, enligt Svenska Journalistförbundets (SJF) medlemsregister, 40 procent. Det finns emellertid anledning att misstänka att siffran är alldeles för hög. Journalistundersökningen från 1989 (Weibull et al, 1990) visar att andelen yrkesverksamma kvinnliga journalister är 34 procent. Orsaken till denna skillnad är antagligen att det finns SJF-medlemmar, som inte är journalistiskt verksamma. Andelen kvinnor är dock ingenting statistiskt. Inom den yngsta åldersgruppen, under 30 år, är fördelningen jämn. Det innebär troligen att andelen kommer att stiga, men ökningen motsvarar ändå inte

relationerna på journalisthögskolan. Det finns tendenser som visar att kvinnliga studenter ofta hamnar vid sidan av yrket, medan männen går direkt in (Löfgren, 1991). När kvinnor får arbete arbetar de främst inom lågstatusmedier som populärpress och kvällstidningar (Cf Weibull, 1991) och främst som reportrar, redigerare, korrekturläsare, eller som frilansare. Männen är i mycket högre grad chefer. Løjets skimmer över Low Warren, som 1922 och 1947 rådde kvinnliga journalister att välja de "naturligt kvinnliga" områdena, blir tyvärr krass realitet då vi tänker på att inom specialområden och reportage har inte mycket hänt. Det finns fortfarande skillnader i de ämnesområden som män och kvinnor skriver reportage om. 36 procent av reportagen är skrivna av kvinnor, och de skriver oftast om kultur, skola, fritid, arbetsmarknad och sociala frågor (Hultén, 1990). Ser man på inom vilka specialområden man arbetar, så framkommer liknande skillnader; kvinnor arbetar mer än män inom kultur, familj och feature, medan männen mer sysslar med samhällsbevakning (Melin, u a).

Män dominerar inom medierna både kvantitativt och kvalitativt, i bemärkelsen att de är fler och har de mest statusfyllda positionerna. Enligt Lana Rakow (1988) riskerar kvinnor att spela med på mannens villkor och genom att enbart utnyttja (tool-users) den av männen konstruerade tekniken (tool-makers), som i sin tur formar estetiken och normer. Det innebär att männen formar de modeller och normer för nyhetsvärdering och journalistiskt arbetssätt, som präglar journalistiken och som kvinnorna därför är tvingade att använda när de utövar yrket (i de flesta fall säkerligen omedvetet). Detta återspeglar sig i arbetsmiljön. Arbetsförhållandena och arbetsorganisationen är manliga företeelser och manliga journalister trivs också bättre än kvinnor. Bland annat upplever kvinnor att de inte får gehör för sina idéer (Lindberg, 1990; Löfgren, 1991; Melin, u a). Detta får som följd att kvinnliga journalister söker sig från medierna. Att frilansa är ett alternativ, vilket gör att man inte bara slipper en redaktionell miljö där man inte får gehör för sina idéer, utan också ges möjlighet att fortsätta journalistyrket över huvud taget - trots barn och familj. Det är också vanligare bland kvinnor än bland män att frilansa (Löfgren, 1991).

Kvinnors och mäns förhållningssätt till journalistyrket

Vi har talat om att medierna och journalisthögskolor är manliga världar, där män konstruerar de normativa verktygen, modellerna för journalistik. Det föder givetvis

frågor huruvida män och kvinnor skiljer sig i sina värderingar, främst nyhetsvärderingar och sin yrkesroll.

När vi talar om en journalistisk yrkesroll är det en fråga om ett förhållningssätt till yrket, en idealbild av hur en journalist bör vara. Det är därmed inte sagt att det är så journalisten *är*. Tvärtom är det så att det finns ett glapp mellan idealrollen och rollen i praxis (Furhoff, 1986; Melin, 1991; u a). Idealrollen är ingen enkel företeelse, utan kan sägas bestå av olika dimensioner. Det finns en *aktiv-passiv dimension*, vad gäller att samla in nyheter. Journalisten skapat aktivt sina produkter genom att leta och bearbeta informationen, eller tar passivt emot information från olika källor och förmedlar den enbart, eller kanaliserar den till publiken. Den andra dimensionen, en *deltagande-neutral* rör förmedlingen av information till publiken. I ena änden av skalan har journalisten ett engagemang i budskapet och försöker påverka publiken på olika sätt. Den motsatta ytterligheten är journalister, som utifrån neutralitetsprincipen neutralt förmedlar information och speglar företeelser utan att själva tolka dem. Dessa två bildar fyra idealroller (figur 1).

Figur 1. Journalistrollens fyra idealroller.

		Arbetssätt	
		Aktiv	Passiv
Förhållningssätt	Deltagande	Pedagog	Språkrör
	Neutral	Spårhund	Neutral hantverkare

Pedagogen vill förklara händelser enkelt, stimulera nya tankar och idéer hos människor, samt ge dem upplevelser. *Spårhunden*, vill granska makthavare och kritisera orättvisor i samhället. *Hantverkaren*, är en neutral rapportör av det som sker i samhället och speglar den allmänna opinionen. Slutligen vill också *språkröret* spegla allmänna

opinioner och vara språkrör för lokala opinioner. Språkröret är också något av en kritiker. Det är dock viktigt att komma ihåg att det inte finns några renodlade idealtyper, utan en journalist kan ha delar av samtliga typer i sin rolluppfattning, men har i *högre grad* till exempel ett aktivt/deltagande förhållningssätt.

En studie har gjorts om svenska journalisters syn på sin yrkesroll (Melin, 1991; u a), och den visar att samtliga fyra roller återfinns bland dessa. Svenska journalister är en mycket homogen grupp och en synnerligen stor majoritet har en aktiv rolluppfattning, d v s de ser sin roll som Spårhunden och Pedagogen. En knapp tredjedel av kåren ser sin roll som passiv, då främst Hantverkaren. Tidigare undersökningar har emellertid visat att majoriteten av svenska journalister har en passiv/neutral rolluppfattning (Windahl, 1975; Fjaestad, Holmlöv, 1974). Sedan sjuttioalet har således den svenska journalistkåren helt ändrat sin syn på idealrollen. Denna förändring sammanfaller med utvecklingstendenser, som kan vara tänkbara orsakerna. Den första är att en avideologisering av medierna, f a pressen startade, och det gick hand i hand med en professionaliseringssträvan inom journalistkåren (Puijk, 1990; Klausen, 1986). Ett tecken på detta är journalisthögskolorna, som startades 1967 och har utökats sedan dess. Det är alltså möjligt att det har gjort kåren värderingsmässigt mer homogen, genom det förhållningssätt till journalistik, en viss idealroll och ett visst sätt att arbeta, som lärs ut. Å andra sidan kan vi vända på resonemanget. Genom professionaliseringen och JH:s införande, har yrket fått en högre status, vilket gjort att en ny grupp *med* värderingar till yrket och yrkesrollen, sökte sig till yrket genom JH. Denna övre medelklassgrupp har ökat i antalet och har satt sin prägel på kåren. Ytterligare en faktor bör tas med i bilden. Sedan 1969 har andelen kvinnor ökat från 24 till 34 procent och det kan ha påverkat förändringen av yrkesrollen. Det hänger dock samman med JH:s framväxt, eftersom det är främst genom JH som kvinnor kommer in i journalistyrket.

I sina motiv att vilja bli journalister, skiljer sig inte journaliststudenterna nämnvärt från de journalister som har annan akademisk utbildning. De vill framför allt ha ett fritt och spännande yrke där de kan uttrycka sig. Det skulle innebära att det är JH som formar deras värderingar till yrket. På två punkter skiljer sig dock de som gått JH; i klart mindre grad än övriga, kände de personer som var journalister innan de själva blev det. Dessutom valde de yrket i klart *högre* grad än andra för att de ville belysa missförhållanden i samhället. Det tyder på att JH studenter möjligen kan ha ett mer socialt engagemang än övriga universitetsstuderande. Det finns också en skillnad mellan kvinnliga och manliga journalisters motiv. Kvinnor ville helst och i klart *högre* grad än män bli journalister för att uttrycka sig, belysa missförhållanden i samhället och för att

påverka andra. Män ville däremot mycket mer än kvinnor arbeta med nyheter. Detta speglar mäns och kvinnors förhållningssätt till yrket. Män har ett mer neutralt och kvinnor ett mer deltagande förhållningssätt.

Vi finner motsvarande uppdelning i journalisternas syn på nyhetsvärdering och i synen på yrkesrollen. Kvinnor anser i högre grad än män att händelser som har konsekvens för människors vardag, som ökar människors insikt och kunskap om omvärlden samt gör människor medvetna om missförhållanden i samhället är mycket viktiga för att en händelse skall bli en nyhet. Män, däremot, framhäver istället att händelsen bör vara sensationell och intressera många (Löfgren, 1991 a och b).

Tidigare nämndes att det finns ett gap mellan idealbilden och verklighetsbilden. Det är framför allt kvinnor som upplever ett sådant gap och det gäller både yrkesrollen (Fjaestad, Holmlöv, 1974, Melin, 1991; u a) och nyhetsvärderingar. Kvinnor är mycket mer kritiska än sina manliga kolleger till de rådande nyhetsvärderingarna. (Löfgren, 1992). Det kan bero på att kvinnorna, uppfyllda av ideal och engagemang, tvingas att anpassa sig till den manliga arbetsorganisationen och de manliga normerna. Därför känner de, i mycket högre grad än de manliga journalisterna, att de inte kan få gehör för sina tankar och idéer. Ett mer konkret sätt att uttrycka saken på gör Ami Lönnroth:

“När jag sedan kom till Stockholm och hamnade på Veckans Affärers redaktion bland idel killar, försökte jag också själv att bli en kille - men det var svårt. Jag kände att jag inte mådde särskilt bra där” (Boëtius, Lönnroth, 1991:21).

Skillnaderna mellan manliga och kvinnliga journalisters rolluppfattningar är tämligen stora, trots att journalistkåren är så homogen i sin rolluppfattning. Om vi ser på de fyra rollerna, så är Pedagogen den mest “kvinnliga” av rollerna; kvinnor vill i högre grad än män stimulera nya tankar och idéer och ge människor upplevelser. Det är den diametralt motsatta rollen - Hantverkaren, som är en neutral rapportör av händelser i samhället och som bara speglar dessa skeenden - som framstår som den mest “manliga”. I det här perspektivet verkar det således som om det ökande antalet kvinnor inom journalistkåren medfört en förändring i kårens kollektiva rolluppfattning. Det är dock inte så enkelt, utan vi måste ta hänsyn till journalisternas utbildning. Det är nämligen kön och utbildning som är de två faktorer, som framför andra bestämmer vilken syn man har på sin yrkesroll. Dessa samverkar dessutom. I stora drag kan vi säga att högskoleutbildade journalister har ett mer aktivt synsätt, och de utan högskoleutbildning har en mer passiv syn på sin roll, medan män, som nämnts, har en mer neutral syn, medan kvinnor är mer deltagande.

Kvinnor dominerar (i relativa, inte kvantitativa termer) inom tre av rollerna, men de skiljer sig beroende på utbildning. Det är framför allt kvinnliga akademiker som ser sin roll som Pedagogen, medan de lågutbildade främst har en Språkrörsroll, d v s har ett deltagande förhållningssätt, men kanaliserar fakta passivt. Män ser sin roll som Hantverkarens klart mer än kvinnorna (både relativt och kvantitativt) oavsett vilken utbildningsnivå de har. Det är dock främst lågutbildade män som har Hantverksidealet.

Journalisthögskolan är emellertid den starkaste förklaringsfaktorn. De journalistutbildade har en mycket klarare uppfattning om hur journalistrollen bör vara än övriga grupper. Detsamma gäller värderingen av yrkesregler (Löfgren, 1991a). Det verkar alltså som att *en* journalistisk ideologi och värderingssätt lärs ut på journalisthögskolorna. Man insocialiseras i en journalistisk yrkesroll redan *innan* man blivit journalist (Cf. Melin, u a). Den idealroll som lärs ut verkar vara Spårhunden, den aktiva, men neutrala rollen. Den bär drag av skjutjärnsidealet, som Torsten Thurén (1988) talade om; Sanningen skall fram till varje pris. Det är fler män än kvinnor som ser sin roll som Spårhunden, vilket inte är särskilt förvånande med tanke på att det ofta är Westernhjälten som fått stå modell för rollen. I relativa termer är dock rollen klart mer förankrad bland kvinnor, och det är framför allt bland kvinnor som gått JH.

Detta innebär alltså att journalistutbildningen blir central för den journalistiska ideologin inom yrkeskåren. Det föder också frågan om vad det är som lärs ut, som leder till att så stor majoritet av svenska journalister, och nästan samtliga JH-utbildade har en rolluppfattning som domineras av spårhundsidealet. Sett ur ett könsperspektiv blir frågetecknen ännu fler. Vad kommer det sig att kvinnor, som har dominerat bland JH-studenterna, har i så hög grad antagit denna till synes manliga idealroll? (Om det manliga i spårhundsrollen kommer jag att diskutera i kapitel fem.) Lars Furhoff (1986) menar det är inte medierna som tvingar unga journalister att insocialisera sig, utan tvärt om är det de unga som mer än gärna anpassar sig till yrket och mediet, för att de vill vara och bli accepterade som journalister. Ett liknande resonemang kan vi föra över till journalisthögskolornas studenter. De vill bli journalister. Därför anstränger de sig också att lära sig ett journalistiskt sätt. Det innebär att de - säkerligen omedvetet - också antar en viss syn på yrket, på nyhetsvärderingar och på yrkesrollen. Har vi dessutom i åtanke att mäns och kvinnors förhållningssätt till journalistyrket faktiskt skiljer sig, och att män dominerar bland lärarna på JH, är det inte så svårt att förstå att kvinnor är mer frustrerade än män i det journalistiska yrkeslivet. De får del av ett manligt perspektiv på yrket genom att män dominerar inom lärarkåren och därigenom avsaknaden av kvinnliga modeller. Det är givetvis inte bara läraren som spelar stor roll för förmedlingen av

normer, utan kurslitteraturen är också viktig, och den kan förstärka eller uppväga det manliga perspektivet.

Genomgång av kurslitteraturen

Journalistiska läroböcker reflekterar redaktionernas normer och struktur. Därför är läroböcker inte bara ett dokument av den nyhetsvärdering som beskrivs och föreskrivs för studenterna, utan också vem som bör göra detta och hur reportern bör vara. Linda Steiner menar att:

"Textbooks socialize students by articulating and re-producing disciplinary paradigms. They emphasize rather than challenge prevailing definitions; they dramatize, not undermine, conventional practices and relations of power. Conversely, the issues they do not engage do not exist as issues. Indeed, because the language of textbooks is inherently authoritative, presentation (or lack thereof) of women and racial and ethnic minorities in textbooks, especially at the secondary level and in the humanities and social sciences, has been a concern for more than twenty years" (Steiner, 1992:1).

Eftersom läroböcker speglar maktförhållanden - i det här fallet inom medievärlden - är det viktigt att analysera dessa, menar Steiner. Själv analyserade hon hur, var, och vilken kontext kvinnor diskuteras som journalister i 150 brittiska och amerikanska läroböcker från 1890 till 1990. Anledningen till att hon valt att koncentrera sig på kvinnor är att maskulinitet i böckerna oftast är implicit och problematisk, förutom några referenser till manliga reportrar med alkoholproblem. Kvinnlighet tas däremot ofta upp, och då som ett problem - det gäller både kvinnliga reportrar och den kvinnliga publiken. Steiner har inte använt sig av en kvantitativ analys, utan tolkningarna är grundade på grundlig läsning och ett mångfald av citat.

Resultatet av genomgången är att läroböckerna i stort sett har ändrat sig från att tycka att kön är allt till att tycka att kön är betydelselöst och irrelevant. Fram till andra världskriget framhölls att kvinnor var alldeles för känsliga för det hårda nyhetsarbetet och saknade den nödvändiga kunskapen, eller den manliga publiken hyste inget förtroende för dem. Nyhetsarbetet skulle göra dem "okvinnliga" och till råga på allt är journalistutbildningen bortkastad på dem eftersom de ändå gifte sig. Under 50- och 60-talen underströks sambanden mellan kvinnliga journalister de "naturliga kvinnliga" områdena, som barn, familj, hem och skola. De senaste femton åren har de flesta läroböcker varit genusneutrala. Kvinnliga journalister tas inte särskilt upp och att de skulle

komma till korta gentemot deras manliga kollegor förnekas, utan de förväntas kunna göra allt - på ett objektiva sätt.

Kvinnor har under de undersökta 100 åren figurerat som inkräktare och som figurer i marginalen, medan det enda handikappet som män verkar ha var att de är okunniga om kläder.

"A man should never attempt a description of a woman's dress; he will be sure to make a failure of it. If you cannot get some member of the fair sex to write a description for you, better not mention the dress at all" (Carl Jettinger, 1921 i Steiner, 1992:11).

I inget fall har emellertid manlighetens påverkan på journalistiken diskuterats.

Tillvägagångssätt

Steiner (1992) har valt att enbart analysera de tillfällen då kvinnor förekommer i texten, och väljer bort att analysera det maskulina för att det är implicit och oproblematiskt. Jag menar att det är därför hon har fått som resultat att läroböckerna har blivit könsneutrala. Genom att undvika det "implicita och oproblematiska" undviker hon också själva problemet. Det här kan knytas till Yvonne Hirdmans (1990) tankar om "genussystemet", som är byggt på dynamiken (maktbaserade kontrakt) mellan män och kvinnor och det genomsyrar hela samhället kulturellt och ideologiskt. Genussystemet utmärks av två lagar: 1) könens isärhållande (segregationsprincipen) och 2) den manliga normens primat (hierarkiprincipen). Män uppfattas som överlägsna och kan därför genomsyra samhället med deras tankar och värden. Det inte alltid är synligt, eftersom könen hålls isär och kvinnor inte tillåts att träda in i männens värld (det finns dock en del kvinnor som tillåts att nå vissa poster, då de har bevisat att de accepterat de manliga normerna). Anna Jónasdóttir (1991) går ytterligare ett steg och lägger till en tredje lag, "bevarandepripcipen": kön måste döljas teoretiskt om den uppfattas som en egen historisk dynamik, och därmed ett hot mot den rådande samhällsordningen. Hon förklarar detta med att samhällsteorier aldrig är ideologiskt och politiskt oskyldiga, eftersom de belyser de betingelser för makt och kontroll som finns i samhället. Det får som konsekvens en slags teoretiskt imperativ: kön ogiltigförklaras à-priori från samhällsteorier. Det innebär i sin tur att man förklarar kvinnor frånvarande eller avvikande, och att männens närvaro ses som könsneutral.

Implicita antaganden om journalistrollen (som en roll som reflekterar en ideologi) samt om män och kvinnor som journalister, är intressanta och viktiga *just för att* de är implicita. Att enbart studera explicita argument ger en felaktig syn på den bild

(eller ideologi) som ges i kurslitteraturen. I denna studie skall vi därför både titta på explicita och implicita antaganden om genus och journalistrollen i följande tre problemområden.

Det första rör författarna till kurslitteraturen. Finns det kvinnliga författare, och i så fall *hur stor är deras andel?*

Det andra problemområdet är *genusperspektivet i kurslitteraturen*. Det innebär att språket som används att beskriva journalisten - hon eller han - kommer att granskas, liksom förekomsten av genus i de exempel som ges, och om så är fallet, hur det görs.

Det tredje problemområdet är den idealbild av journalisten som ges, eller *vilken journalistroll som porträtteras*. Som jämförelseram kommer typologin (figur 1) att användas, dvs jag skall se om journalisten företrädesvis framställs som en "pedagog", "språkrör" etc. En annan fråga inom området är om en direkt koppling mellan genus och journalistroll görs, eller om det är implicit. Det är också intressant att se på om olika författare (män och kvinnor exempelvis) låter olika idealbilder av journalisten träda fram.

På grund av brist på tid och resurser är jag tvungen att göra begränsningar i det material jag skall arbeta med. Den första begränsningen är att enbart titta på litteraturen på JH:s treåriga linje. Den ettåriga påbyggnadslinjens litteratur i sin helhet kommer därför inte med i urvalet. Det finns dock många böcker som finns med på båda linjernas kurslistor. Skillnaden mellan linjerna är att den treåriga linjen inte har några förkunskapskrav, medan ettåriga har som krav att studenterna skall ha en fil. kand. examen, eller motsvarande, för att bli antagna. Att jag valt den treåriga linjen tycker jag faller sig naturligt. Det är den ursprungliga linjen, och dessutom är det den enda universitetsutbildning som flertalet av studenterna går. Ser man utbildningen som en viktig socialisationsagent, så torde både litteraturen och undervisningen ha större effekt på dessa studenter.

En andra avgränsning är att endast den obligatoriska kurslitteraturen kommer att analyseras, och av den är enbart de böcker som handlar om journalister eller journalistik väljas ut. Det innebär att referenslitteratur samt böcker i statskunskap, ekonomi och statistik inte kommer att analyseras. Det urvalet faller sig också naturligt. Obligatorisk litteratur har större tyngd än referenslitteratur. Vad gäller valet av enbart journalistinriktad litteratur, så är det självfallet mycket intressant att studera manligt och kvinnligt i all litteratur, men om vi skall tala om manligt och kvinnligt förhållningssätt till journalistrollen, så torde det framför allt behandlas i journalistorienterade böcker. Det motiverar bortvalet av statskunskap, ekonomi och statistik.

3. Författarna: få kvinnor i en manlig skara

För att få en bild av det kvinnliga och manliga i kurslitteraturen vid Journalisthögskolan i Göteborg bör vi först titta på vilka författarna är. Hur många av dem är kvinnor? Om det avspeglar förhållandet mellan antalet manliga och kvinnliga lärare vid JHG, så torde det vara ganska få kvinnliga författare. En snabb blick på kursplanernas litteraturlistor besannar de värsta farhågorna. Inte en enda bok är skriven av enbart en kvinna eller kvinnor, medan det är gott om böcker med enbart manliga författare. I den mån kvinnor förekommer, är det som medförfattare, eller som redaktör.

I tabellerna nedan visas en sammanställning av författarna. Den första (tabell 1) visar en uppdelning av kvinnliga och manliga författare, medförfattare, författare till enskilda kapitel och redaktörer. Denna uppdelning görs för den direkt journalist- eller journalistik relaterade obligatoriska kurslitteraturen, för annan obligatorisk litteratur, (ekonomi, statskunskap och statistik) samt för referenslitteratur. I tabell två har samtliga författare eller redaktörer slagits samman och procentandelarna för män och kvinnor visas i de olika litteratur grupperna.

Det första vi kan säga om kurslitteraturen är att andelen som berör journalistik och andelen med övriga obligatorisk litteratur är ungefär lika stora. Det är dock fler författare bland journalistikböckerna, vilket beror på att det är fler antologier inom den kategorin. Den största gruppen är referenslitteraturen; det finns lika många referensböcker som obligatoriska böcker på kurslistorna. Antalet författare är emellertid hälften så många mot författarna av den obligatoriska litteraturen: det är fler ensamma författare.

Att säga något om kvantiteten verk (böcker och kompendier) är svårt. På JH:s sex terminer finns 51 verk (plus 5-7 i tillval på kursen Journalistisk arbetsmetod, termin sex) uppsatta på den obligatoriska kurslitteraturlistan. Jämfört med JH i Stockholm är det ganska få titlar, där är 106-107 titlar uppsatta på den obligatoriska listan (beroende på vilket tillval man gör på kursen Journalistikhistoria, termin fyra). Att bara räkna titlar säger möjligen en del om spridningen på litteraturen, men egentligen ingenting om kvantiteten. Sidantalet skulle kanske vara ett bättre mått, vilket jag inte har tillgång till. Mitt intryck är ändå att JH i Stockholm har ett större litteratururval.

Tabell 1. Sammanställning av manliga och kvinnliga författare, medförfattare och redaktörer inom den obligatoriska journalistinriktade kurslitteraturen, annan obligatorisk kurslitteratur, samt referenslitteratur vid Journalisthögskolan i Göteborg.

Författartyp	Journalistlitteratur	Annan obligatorisk litteratur	Referenslitteratur	Totalt
Kvinnliga medförfattare	6	2	1	9
Kvinnliga redaktörer	2	-	1	3
Kapitel av kvinnor	5	1	15	21
Verk av enbart kvinnor	1*	-	13	14
Manliga medförfattare	14	25	8	47
Manliga redaktörer	1	1	4	6
Kapitel av män	25	9	12	46
Verk av enbart män	20	17	33	70
Författare ej namngivna	11	3	-	14
Antal författare och redaktörer	65	45	96	206
Antal verk	37	23	55	115
Antal kapitel	31	10	27	68

* Arbetskompendium, som inte finns inskrivet på obligatoriska kurslistan.

Att, som inledningsvis nämndes, inte en enda bok är skriven av enbart en kvinna/kvinnor, är en sanning med viss modifikation. Det gäller bara den obligatoriska litteraturen. Dessutom finns ett kompendium, skrivet av en lärare på JH (Annelie Ahlmér), det ligger inlagt på en kurs, men inte som obligatorisk litteratur på litteraturlistorna. I övrigt finns det en hel del kvinnliga författare, även om de inte ensamma författat någon bok (se tabellerna 1 och 2). Totalt sett finns 46 kvinnliga författare/redaktörer, vilket är en knapp fjärdedel av samtliga författare. De har medverkat till 28 böcker/kompendium, vilket också utgör ungefär en fjärdedel av samtliga verk. Det är emellertid en mycket stor skillnad mellan de tre kategorierna journalistinriktad- och annan obligatorisk, samt referenslitteraturen.

Tabell 2. Sammanställning av författarna till kurslitteraturen vid Journalisthögskolan i Göteborg (procent).

Författare etc	Journalistlitteratur	Annan obligatorisk litteratur	Referenslitteratur	Totalt
Av/med kvinnor: författare och redaktörer	14	6	37	22
Av/med män: författare och redaktörer	72	88	63	71
Författare ej namngivna	14	6	-	7
	100	100	100	100
Antal författare/redaktörer till verk och kapitel samt ej namngivna	78	48	87	213

Bland den journalistinriktade obligatoriska litteraturen finns fyra kvinnor uppsatta på kurslitteraturlistorna: Ulla Carlsson, som är redaktör för två antologier, samt Sandra Ball Rokeach och Suzanne Nichols, som är medförfattare till en bok vardera. Det finns dock fler kvinnor än dessa, men de syns inte på litteraturlistorna. Bakom förkortningen "Lennart Weibull *m fl*" döljs tre kvinnliga medförfattare och i antologierna finns tre kvinnliga kapitelförfattare. Man kan kanske ropa "hurra" över detta tillskott, men andelen kvinnliga författare inom den obligatoriska journalistlitteraturen uppgår endast till 14 procent

Det är dock mycket bättre än fördelningen inom den övriga obligatoriska litteraturen. Av 45 författare är bara tre kvinnor, varav två är medförfattare (Karen Siune och Kerstin Hedén) och en (Lena Jonsson) är kapitelförfattare i en antologi. På kurslitteraturlistan, kan man således bara se två kvinnor. Sammanlagt är det 14 kvinnliga författare/redaktörer av 110 (tretton procent) bland den obligatoriska litteraturen (ej namngivna författare är inte medräknade), eller med andra ord, så är bara drygt var tionde författare kvinna.

Bland referenslitteraturen ser bilden helt annorlunda ut. Av 87 författare är 32 kvinnor och 55 män (37 respektive 63 procent). Kvinnorna har haft sitt finger med i spelet till 19 verk och männen till 40. Det är alltså betydligt större könsmissig jämvikt bland referenslitteraturen än den obligatoriska. Orsaken till detta är framför allt en: en föreläsning om kvinnor i journalistikens historia. Där ges en lista med tio böcker, vilka samtliga har kvinnlig medverkan. Tjugotvå av de kvinnliga författarna härör sig från den listan. Det är med andra ord hälften av samtliga kvinnliga författare. Tar man bort listan,

är det nitton procent kvinnor bland referenslitteraturen, och tolv procent totalt. Skillnaden blir då inte så stor.

Att bolla med siffror och titta på tabeller säger en hel del, men långt ifrån allt. Man måste också titta på i vilka sammanhang, eller kurser, som litteraturen används. Det visas inte minst ovan, att jämvikten bland referenslitteraturen faktiskt beror på en lista som delas ut vid en tre timmars föreläsning. När de kvinnliga författarna kommer in och spridningen på dem är givetvis av intresse.

Den första boken med kvinnlig medverkan dyker upp under andra terminen i kursen i Statskunskap (Vinde et al: *Den svenska statsförvaltningen*). Sedan dröjer det ända till termin fem innan studenterna stöter på ytterligare kvinnliga författare i kurslitteraturen, men då blir det desto mer. I den första kursen, *Journalistrollen*; finns två böcker med kvinnliga medförfattare med på den obligatoriska listan (Carlsson, 1990; Weibull et al, 1991). Dessutom är det i den här kursen som referenslistan med 22 kvinnliga författare finns. Den andra kursen om *Internationell politik* finns Lena Jonsson med som kapitelförfattare i en antologi (Lindahl, 1991). I den fjärde kursen om *Mediernas roll*, finns kvinnliga författare med i samtliga böcker (De Fleur et al, 1990; Carlsson, Anshelm, 1991; Siune et al, 1992; Medienotiser 1-2/92; McQuail et al, 1988). På den sjätte terminen finns en hel del kvinnliga författare i kursen om *Undersökande journalistik* (Rosengren, 1991; Rydberg, 1992; Kullenberg, 1974; Kramer, 1980).

Denna uppräknings säger oss i huvudsak två saker. Det första är att de kvinnliga författarna - med ett undantag - dyker upp det sista året när studenterna har fått den grundläggande utbildningen, och kanske framför allt, varit ute på sin praktiktermin. Om man antar att journaliststudenterna socialiseras in i yrket innan de faktiskt blivit journalister, så som tidigare diskuterades, och att journalistutbildningen står för den största delen av denna socialisationsprocess, så blir situationen problematisk sett ur ett genusperspektiv. Det skulle innebära att under den största delen av denna process, stöter inte studenterna på en enda bok om journalister eller journalistik, som har kvinnlig medverkan. Det behöver givetvis inte betyda att studenterna inte får del av kvinnligt respektive manligt ideal och journalistik. Även manliga författare kan diskutera ämnet, och lärarna kan givetvis ta upp perspektivet på lektionerna oavsett litteraturen.

Den andra slutsatsen vi kan dra av uppräknings ovan, är att de kvinnliga författarna - med två undantag - är koncentrerade till tre kurser. På kursen *Journalistrollen* på termin fem, är majoriteten av verken skrivna av kvinnor, och de utgör också en majoritet (61 procent) av författarna (inklusive referenslitteraturen). Av de sex kvinnorna på den obligatoriska listan arbetar fyra på Institutionen för journalistik och masskommunikation i Göteborg och tre undervisar dessutom på kursen. I kursen fanns

också under hösten 1992 ett uttalat genusperspektiv. Tre föreläsningar gavs där kvinnliga journalister och kvinnlig journalistik särskilt speglades (Idealrollen, Journalistkårens struktur, samt Kvinnlig journalistik ur ett historiskt perspektiv) och dessutom kunde studenterna välja "Kvinnlig journalistik" som ett fördjupningsområde. Den andra kursen *Mediernas roll* också på termin fem har samtliga verk kvinnlig medverkan och på kursen *Undersökande journalistik* är 20 procent av författarna kvinnor. Ingen av de två senare kurserna har emellertid ett medvetet könsperspektiv i undervisningen.

I kvantitativa termer är kurslistorna sedda från ett kvinnligt perspektiv inte en särskilt rolig läsning. Ytterst få kvinnor finns upptagna på litteraturlistorna. De flesta kvinnliga författare är dessutom dolda. De är kapitelförfattare i antologier, eller finns på speciella referenslistor. Tar vi hänsyn till dessa är knappt en fjärdedel av författarna kvinnor. Vi finner dem emellertid främst bland referenslitteraturen. Bland den obligatoriska är endast var tionde författare kvinna. Gräver vi något djupare kan vi se att de få böcker med kvinnlig medverkan kommer först under det sista året. Dessutom kommer de koncentrerat i tre kurser.

Det är alltså en liten minoritet kvinnliga författare, som kommer sent, och koncentrerat. Att kvinnlig journalistik uppmärksammas under en speciell kurs kan vara bra; problemet fokuseras och kan diskuteras ordentligt. Det kan också vara bra att diskutera när studenterna varit ute på praktik och har egen erfarenhet av problemet. Ett genus perspektiv kan man emellertid lägga på samtliga ämnen, och borde finnas under hela studietiden. Dessutom kan man tycka att det kunde finnas böcker med kvinnliga författare tidigare under utbildningen, även om män dominerar bland forskare och journalister.

Att författaren är en man eller kvinna borde dock vara egalt, huvudsaken är vad de skriver. Om innehållet i kurslitteraturen och perspektivet på män och kvinnor, kvinnlig och manlig journalistik kommer resten av rapporten att avhandla.

4. Kvinnor och män i texten

Jämställdhet är fint i vårt samhälle, också den mellan man och kvinna. Det finns till och med inskrivet i lagen. De flesta svenskar skulle säkert reagera negativt gentemot en uppenbar könsdiskriminering, t ex att en kvinna inte får ett arbete *för att* hon är kvinna. Jag är också övertygad att om att om dagens journalisthögskolestudenter läst råden till kvinnliga reportrar, från seklets början, skulle de reagera negativt på kvinnobilden i dåtidens läroböcker. Säkerligen på Edwin Schuman, som 1894 talar om den "ambitiösa feminina armén", som inkräktar på journalistiken. Han tillägger dock att de dagliga storstadstidningarna förmodligen kommer att fortsätta vara i händerna på den maskulina hälften av den mänskliga rasen - trots att kvinnors hjärnor är nästan lika bra som människens (Steiner, 1992). Något större ramaskri, eller protester mot snedvridna eller könsdiskriminerande läroböcker hörs dock inte idag. Det kan givetvis betyda att dagens läroböcker i journalistik är genusneutrala, till skillnad från föregångarna. Det kan emellertid också betyda att den eventuella genusneutraliteten ligger under ytan i texten, och att det, liksom ojämlikheten mellan män och kvinnor i samhället i övrigt, inte är helt uppenbart vid första ögonkastet. Det är det vi skall diskutera i detta kapitel.

Journalisten - en man eller kvinna?

Linda Steiner (1992), som gjorde undersökningen av de brittiska och amerikanska journalistiska läroböckerna kommer fram till slutsatsen att från 1970-talet och fram till idag har läroböckerna blivit genusneutrala. Författarna är mycket samvetsgranna i att undvika könsbestämda pronomen och substantiv, konstaterar hon. Man kan till och med säga att genus har försvunnit totalt från böckerna, möjligtvis med undantaget att det då och då tas upp för att förklara att det inte betyder något längre för journalister och journalistik. Stämmer denna bild också med svenska läroböcker?

Ja, är svaret - i stort sett. Det övergripande intrycket av kursböckerna i journalistik är att de är mycket könsneutrala. Pronomen som *hon* och *han* används ytterst sällan. De gånger pronomen används för "journalisten" är det kombinerat som *han/hon* eller *hans/hennes*. Det vanligaste är dock att använda pluralformen "journalisterna", eller "journalistkåren". Ytterligare en variant är att tala direkt till journalisten, eller journaliststudenten, med "du"-formen. Vilken form som används beror

på språkets abstraktionsgrad. Ju mer abstrakt språket är, desto mer genusneutralt är det. Det är fallet i de böcker som är författade av masskommunikationsforskare, och som tar upp journalistik och journalister på ett allmänt plan. Journalisten behandlas där inte som enskild individ, utan i grupp. Därför används uttryck som "journalistkåren". De tillfällen journalisten blir en individ, används "han/hon"-formen. Språket är mycket mer konkret i de böcker som man kan kalla "journalistiska handböcker", d v s böcker som konkret talar om hur journalistik bör gå till, eller hur journalister bör uppträda och vad de bör göra. I dem används "du"-formen eller "han/hon". Mitt intryck är att de flesta författare har varit mycket noga med att göra språket könsneutralt - och de har lyckats, med några få undantag. Ser man på skillnader mellan manliga och kvinnliga författare i det här avseendet, kan man säga att författarinnorna är mer genusneutrala än de manliga författarna. Det kan bero på att kvinnorna är mer medvetna om språket och använder en högre abstraktionsgrad, men också på att de journalistiska handböckerna (vars språk inte är så abstrakt) alla är skrivna av män.

Vid några tillfällen betecknas journalisten som "han" eller "hon", i böcker som i övrigt använder formen "han/hon". Journalisten betecknas som en man i fyra böcker (Boman et al, 1989:39; Carlsson, 1988:184; Hadenius et al, 1989:112; Weibull et al, 1990:103f, 146). I de första fallen verkar det nästan som om författarna gjorde en miss i korrekturläsningen. I de senare fallen (Weibull et al, 1990) har de båda författarna, Melin och Löfgren, refererat en bok, där journalisten beskrivs som "han". Slutligen beskrivs journalisten som "hon" vid några tillfällen i de radiokompandier, som delas ut vid JH i Göteborg.

I dessa fall verkar brottet mot genusneutraliteten vara omedveten, eller möjligtvis bero på "slarv" (vilket i sig inte gör det mindre intressant). I några böcker görs detta emellertid medvetet och konsekvent. Torsten Thurén (1988) skriver i inledningen:

"Eftersom intervjuerna gjordes anonymt, vet jag inte själv vilka de intervjuade är. I en del fall vet jag inte ens om den intervjuade är en man eller kvinna. Det förefaller emellertid som om en majoritet av de intervjuade är män. Av den anledningen och för att ytterligare säkra de intervjuades anonymitet har jag kallat alla intervjuade journalister för "han". Men läsaren skall vara medveten om att en stor del av de intervjuade är kvinnor" (Thurén, 1988:8).

Att medvetet förenkla språket och påpeka det för läsaren är i och för sig bra, men i sin förklaring visar Thurén samtidigt att genusfrågan inte är betydelsefull för honom. Journalisternas genus är bortgeneraliserat till ett "han" och varken författaren eller läsaren kan därför dra några slutsatser om genuskillnader i materialet. Dessutom görs inte detta konsekvent:

“Denna kvinnliga reporter anser att det är kvinnorna på redaktionen som håller på etiken, medan några av de manliga reporterna ställer upp på tidningens förtylligande” (Thurén, 1988:88).

I vissa fall är det tydligen viktigt att påpeka journalistens kön. Det kan lätt tolkas som att den *kvinnliga* reportern tycker att kvinnor är etiska och männen ytliga, men det gör inte reportrar i allmänhet.

Thurén ser journalisten som en man även i andra texter, men förklaringen han ger skiljer sig något. I *Reportagens rika repertoar* förklarar Thurén användandet av “han” med:

“Eftersom alla de undersökta författarna är män använder jag pronominet “han” som generell beteckning på reportageförfattare” (Thurén, 1992:15).

I boken *Vinklad verklighet* säger Thurén istället:

“Naturligtvis är jag väl medveten om att journalistyrket idag är lika mycket ett kvinnligt yrke som ett manligt. Men större delen av den äldre journalistik jag refererar till är skrivna av män. Av det skälet och i avsaknad av ett könsneutralt pronomen i tredje person singularis håller jag mig till “han”” (Thurén, 1986:3).

Att reportern blir en kvinna i texten behöver inte nödvändigtvis vara av godo ur jämställdhetsperspektiv. I ett av radiokompendierna kan man läsa följande mening:

“Reportern måste vara trådlös, eftersom sladdarna inte räcker till eller skulle trassla in henne i träd och annat på platsen” (HF- vad är det? sidan 1).

En väldigt talande bild, eller hur? Den stackars flickan, som inte kan hålla reda på alla tekniska prylar, fastnar i sladdarna. Hade radioreportern varit en “han”, hade meningen enbart varit så skämtsam, som den troligen är ämnad att vara. I det här fallet får den emellertid en annan dimension, den spelar på könsroller om den “hjämlösa, teknik-okunniga” kvinnan.

I två böcker betecknas journalisten konsekvent som “hon” (Löwenberg, 1992; Hansén, Thor, 1990). Stig Hansén och Claes Thor förklarar detta kort i inledningen:

“För enkelhetens skull kallar vi i texten reportern och läsaren för hon” (Hansén et al, 1990:8).

Det är givetvis föredömligt att vilja bryta genusmönstren, och lyfta fram kvinnliga journalister genom att använda feminina pronomen i texten. Liksom i fallet ovan blir tyvärr, det säkerligen välmenande, resultatet tämligen katastrofalt. I båda böckerna framställs således den anonyma “reportern” eller “journalisten” som en kvinna. Det är också till henne som böckerna riktas. Det är hon som skall lära sig *Att skriva reportage* (Hansén, Thor) och *Undersökande journalistik* (Löwenberg). Båda böckerna är vad jag vill kalla “handböcker i journalistik” och deras syfte är att tala om för läsaren hur bra

journalistik bör gå till. Det gör författarna genom att ta hjälp av en mängd i deras tycke, skickliga journalister: historiska, idag verksamma, svenska och utländska. Drygt 90 procent av dessa namngivna och idealiserade journalister är män. Männens lyfts alltså upp som ideal, medan kvinnorna får stå för det anonyma - de som skall lära sig av de skickliga männen. Detta understryks dessutom av att vid de få tillfällen då kvinnliga reportrar förekommer i texten, så nämns de bara. Ytterst få gånger citeras de. Nämns en man och kvinna med anledning av ett jobb de gjort tillsammans, så är det den manliga reportern som får framträda med citat (Cf Löwenberg, 1992:48). De kvinnor som nämns är Berit Wilson, Anna Maria Hagfors, Bang, Marie Kronmarker (Hansén, Thor, 1990), Annika Hagström, Eva Hedlund, Ann-Marie Åsheden, Birgitta Svensson, Ingrid Dahlberg, Ester Blenda Nordström, Birgitta Wallberg och Erika Bjerström (Löwenberg, 1992). De nästan drunknar bland alla sina manliga kollegor. I en av böckerna placeras de flesta av de kvinnliga ideal-journalisterna dessutom i ett avsnitt på två sidor. Som svaret på frågan "Rör ni er inte i en typisk manlig reportervärld?" rabblar författarna upp en mängd kvinnliga journalister (15 av de 47 som nämns i boken) (Hansén och Thor, 1990:169f). Den lilla andel kvinnliga journalister som nämns blir alltså placerade på undantag. Det sker också på det sätt de beskrivs.

Låt mig ta en av dessa kvinnor som ett exempel: Ester Blenda Nordström. Av Hansén och Thor (1990:169) beskrivs hon som "vår första svenska kvinnliga Wallraff". Varför understryka *kvinnlig*? Genom placeringen i "det kvinnliga hörnet" och genom att understryka att hon är kvinna rycks hennes roll som generell förebild undan. Också Löwenberg (1992:106) beskriver Nordströms reportage, då hon under antaget namn arbetade som piga på en bondgård i Södermanland. Beskrivningen är på nio rader under rubriken "socialreportage", följd av en beskrivning av Jack Londons reportage (25 rader). Löwenberg omtalar dock Nordströms reportageserie som "ett genombrott för reportaget som genre i dagspressen", vilket givetvis är en fin hyllning till en stor journalist - om än förvånansvärt kort. Ännu mer förvånande är att inte Nordström nämns i bokens introduktionskapitel, där den undersökande journalistikens historia kort tas upp. Istället nämns Armas Sastamoinen, som under andra världskriget kartlade nazismen. Om den svenska undersökande journalistiken skall nämnas, så gjorde Ester Blenda Nordström sina reportage 20 år innan Sastamoinen.

Båda böcker är baserade på intervjuer av idag verksamma journalister. I Hanséns och Thors bok är fyra av fjorton intervjuade journalister kvinnor och samtliga presenteras i ett eget kapitel, vilket ger samtliga möjlighet att föra fram sina åsikter - även kvinnorna. I Löwenbergs bok, vävs däremot de 31 intervjuerna (varav fem kvinnor) in i texten. Tyvärr försvinner kvinnorna på kuppen. Av de fem intervjuade kvinnorna är det

egentligen bara Ingrid Dahlberg som får träda fram. I övrigt är det de namnkunniga grabbarna som Guillou, Bratt, Mosander, Edling et cetera som mest citeras. Bortvalet av kvinnliga reportrar är ännu tydligare i *Reportagens rika repertoar*. I sitt urval av intervjupersoner väljer Thurén (1992) sju manliga författares reportage om Indien och Afganistan - ingen kvinna. Detta trots att kvinnor gjort reportageböcker, som han till och med nämner, men ändå väljer att välja bort.

Att jag har lyft fram de båda böcker *Undersökande journalistik* och *Att skriva reportage* är för att de med så stor tydlighet visar på skillnaden på den ytliga könsneutraliteten och den något djupare könsdiskrimineringen. Det framstår extra tydligt i dessa böcker för att de valt att framhäva kvinnan som den generella reportern. Tyvärr är huvudintrycket detsamma i samtliga böcker. De journalister som namnges är nästan samtliga män. Egon Erwing Kisch, Ernest Hemingway, Carl Bernstein, Bob Woodward, Günter Wallraff, Wilhelm Moberg, Ivar Lo-Johansson, Peter Bratt, Jan Guillou, Per Wendel, Jan Mosander, Dieter Strand är de bland de vanligaste journalisterna som nämns. Bland kvinnorna är det i stort sett bara Barbro "Bang" Alving, Ester Blenda Nordström och Sara Lidman som är återkommande exempel.

Mellan manliga och kvinnliga författare märks ingen skillnad i detta avseende, och det beror framför allt på att idealrabblandet mest förekommer i de journalistiska handböckerna, vilka alla är skrivna av män. Kanske hade bilden blivit annorlunda om fler böcker var skrivna av kvinnor. En fingervisning åt detta håll ger de intervjuer som återfinns i Hanséns och Thors bok *Att skriva reportage* (1990). Flera av de intervjuade männen nämner endast manliga journalister som sina förebilder. Visserligen dominerar manliga ideal även bland de kvinnliga intervjuade journalisterna, men de nämner också många fler kvinnor än deras manliga kollegor. En av de intervjuade (Christina Jutterström) nämner enbart kvinnor.

Huvudintrycket av JH:s kurslitteratur blir att kvinnliga reportrar skall lära sig journalistik av manliga reportrar, men också att det knappt finns några kvinnliga reportrar värda namnet, och definitivt inte värda att bli upphöjda som ideal för den nya kullen journalister.

Det finns till och med kvinnor som lyfts fram som *negativt ideal*, på grund av deras undersökande journalistik. DN-journalisten Ann-Marie Åsheden och hennes samarbete med Hans Holmér under Palme-utredningen är ett exempel (Hansén, Thor, 1989, Löwenberg, 1992). Observera att det är hon personligen och inte DN, som får ta på sig skurkrollen:

“Ett varnande exempel är DN-journalisten Ann-Marie Åshedens, eller rättare sagt tidningens, avtal med Hans Holmér.” (Löwenberg, 1992:75).

Ett annat exempel är Washington Posts reporter Janet Cooke, som fick Pulitzerpriset 1980 för en artikel om “Fallet Jimmy”. Jimmy var emellertid fejkad, Cook blev avskedad, och hennes etik (eller brist på etik) diskuteras av Torsten Thurén (1988:107f). Vid de ytterst få tillfällen då kvinnors grävande journalistik beskrivs, kritiseras de och tas fram som ett varnande exempel. Ingen man kritiseras på samma sätt.

Mannen är chef, kvinnan sekreterare

Det är inte bara journalister som refereras till och som omskrivs, utan också andra yrkesgrupper. Självfallet är sättet dessa beskrivs - genusneutralt eller ej - viktig om man skall få en heltäckande bild av kurslitteraturen inom journalistutbildningen.

Redan vid en första anblick kan en skillnad i sättet att beskriva journalister och andra yrkesgrupper märkas. Den ytliga genusneutraliteten, som kännetecknar förhållningssättet till journalistkåren, finns inte i fråga om dessa andra grupper. Den manliga dominansen är i de här fallen om möjligt ännu större. Det är dels kvantitativt; män omskrivs och refereras till mer än kvinnor. Det är också kvalitativt. Det finns en klar koppling mellan män och elitgrupper. Män är eliten i samhället. Män är aktiva, professionella och mäktiga. Kvinnor - de få som förekommer - är anonyma läsare, horor eller offer - med några få undantag. Detta är mitt huvudintryck, och det går igen, vare sig det gäller fiktiva exempel, genusbestämda yrkesgrupper, namngivna, verkliga personer, som omskrivs, eller forskare som refereras.

I de fiktiva exemplen som ges i olika sammanhang är de traditionella könsrollerna mycket tydliga. Männen är aktiva och mäktiga, kvinnor passiva offer, eller behandlas nedvärderande på olika sätt. För att belysa argumentering och satsens funktion har Peter Cassirer (1986) valt följande exempel:

“-Pappa, kan jag inte få gå på bio idag?

-Nej det får du inte.

-Varför inte det då?

-Jo, ser du, jag har fått löneförhöjning” (Cassirer, 1986:109).

“Mamma: Per, ta inte på dig den gula tröjan utan ta den blå. Det är kallt ute” (Cassirer, 1986:111).

“Per är en mycket begåvad pojke” (Cassirer, 1986:171).

“Var sitter lilla Lisa och streckar?” (Cassirer, 1986:154).

Pappan har pengar, mamman är omhändertagande. Pojken är begåvad och den lilla flickan streckar något obestämt. Sedda var för sig kanske exemplen inte säger så mycket, men sedda tillsammans, är det mycket tydligt att de förmedlar traditionella könsmonster. Genusroller behöver dock inte vara så tydliga som i "mamma-pappa-barn-exemplet ovan. I radiokompendiet *Stereo för journalister* används en "gubbe" och hans bortsprungna katt för att förklara ljud och hörsel. Även i de här fallet kan samma tydligt genusmonster skönjas, trots att det feminina i det här fallet är en katt:

"Mannen har tappat bort sin katt och står nu undrande. Var är kräket? /.../ Tänk dig att gubben är ute igen och letar efter sin katt., och gubben har blivit lomhörd /.../ Kattfan sitter som vanligt i en buske och piper. Hon har också åldrats påtagligt, i och med att hon nu blivit stadig och lite grinig. Hon piper och piper och vill att mannen ska hämta hem henne" (*Stereo för journalister*, sidan 1f).

Att män tillhör eliten i samhället framgår med stor tydlighet i kurslitteraturen. Män är mycket mer yrkesverksamma än kvinnor. De flesta yrkesgrupper följs av pronomenet *han*. Exempel på detta är informationschef, VD, företagare, företagsägare/ledaren revisor, konkursförvaltare, restaurangägare, kronofogde, fabrikör, bulvan, chef, präst och politiker. (Cf Boman et al, 1989; Cassirer, 1986; Hadenius et al, 1989). Enda gången en fiktiv elitperson är en kvinna är i Demers och Nichols (1987:74f) exempel om en manlig och kvinnlig politikers valkampanjer. I övrigt ges endast en yrkesgrupp, utöver journalister, en feminin form. Sekreteraren betecknas *hon* för att "det är nästan alltid en kvinna" (Boman et al, 1989:20).

Yrkesbeteckningen behöver emellertid inte alltid följas av ett pronomen, ibland framkommer genusbestämningen av meningen eller exemplet:

"Är det rätt att avslöja att en politiker är /.../ otrogen mot sin fru?" (Thurén, 1988:197).

Män är emellertid inte bara mäktiga. De är också skurkaktiga. Det finns tämligen gott om exempel där män fifflar på något sätt. Här är några: en restaurangägare, som gör allt ifrån att undvika betala skatt till att "tvätta" narkotikapengar genom restaurangverksamheten. En fabrikör avslöjas som skatteskojare, liksom en direktör för ett känt musikföretag. Skattebrottslingar, bostadshajar, narkotikalangare är alla män (Cf. Boman et al, 1989; Thurén, 1988). Kvinnor är däremot hederliga. Inte på något ställe kan man hitta en fifflande kvinnlig direktör. Det enda som liknar skurkstreck är en kvinnlig styrelseledamot, som misstänks ha skumraskaffärer för sig, men visar sig vara hederlig (Boman, 1989).

Om män har monopol på att vara kriminella, så är *offerpositionen* helt kvinnligt dominerad. Endast kvinnor framställs som offer för någon form av aktivitet, vare sig det är våld eller reportrars okänslighet.

“En lärarinna hade blivit nedslagen” (Thurén, 1988:209).

“En finsk kvinna med språksvårigheter förklarade att hon tvingades bo i en lägenhet där det luktade vedervärdigt. Att varken bostadsbolaget eller försäkringsbolaget brydde sig om henne. /.../ Bolagen utsattes för falska beskyllningar och dessutom hängdes den stackars kvinnan ut med bild” (Thurén, 1988:34, min understrykning).

“En kvinnlig sportstjärna skrev en insändare till tidningen och sade att hon blivit “lite förvånad” över att hon i tidningen hittat en intervju med sig själv, eftersom hon över huvud taget inte hade talat med någon reporter” (Thurén, 1988:135).

“En intervju med en kvinnlig forskare / avslöjades att det var VOLVO hon studerade./ Nu var hon orolig att detta skulle försätta henne i en sämre situation gentemot beställaren och sina forskarkollegor. Jag svarade att det MÅSTE vara av allmänt intresse” (Thurén, 1988:212).

I samtliga av exemplen ovan understryks det kvinnliga: *lärarinna*, *kvinnlig* finska, sportstjärna och forskare. Det är märkligt att i de ytterst få fall i kurslitteraturen där kvinnor ges en yrkesposition, så placeras de i en passiv position. Kanske är det så att när kvinnorna träder in i männens värld måste de straffas på något sätt. Deras potentiella makt måste ryckas undan. Männens dominans över kvinnorna uttrycks mycket tydligt; kvinnornas passiva offerroll är en konsekvens av männens aktivitet:

“När en politiker /=han.../ körde ihjäl en 18-årig flicka /.../” (Thurén, 1988: 201).

“Huvudkandidaten till posten som chef för stadens nya teater hade alkoholproblem och misshandlade en dag sin fru /.../” (Thurén, 1988: 203).

Ett undantag från den manliga dominansen och aktiviteten är meningen “hon kysste honom länge” och språkliga varianter på den, som “Hon kysste dem alla, började med Karl och slutade med Per. Honom kysste hon länge” (Larsson, 1985:136). När det gäller sexuella aktiviteter, så brukar kvinnan beskrivas som passiva. Kvinnor kysser inte, de blir kyssta. Om jag tillåter mig att gissa, så skulle jag tro att Sören Larsson medvetet gjort valet att kvinnan blir den aktiva partern. Som traditionell läsare reagerar man då starkare över det språkliga exemplet. Det är tankvärt och pedagogiskt, men det finns en baksida. Kvinnor som är aktivt sexuella har, åtminstone de senaste århundradena, uppfattats som hotande och setts som lösaktiga. Jag vill inte påstå att innebörden av exemplet ovan är att kvinnan *är* lösaktig, men det *skulle kunna* uppfattas så, om man utgår från traditionella könsroller och syn på kvinnans sexualitet. Den

uppfattningen blir starkare då jag ser till övriga böcker. Ytterligare ett kvinnligt "yrkesområde" som tas upp är nämligen horans. Prostituerade kvinnor är ett kärt exempel. Första gången en kvinna nämns i boken *Theories of Mass Communication* är i titeln på en av de tidiga (porr)filmerna: "*How Bridget served the Salad Undressed*" (De Fleur et al, 1989). Prostitution och porr återkommer i flera böcker och får stå som exempel för en mängd företeelser allt ifrån språkliga former (hora/fnask/glädjeflicka (Cassirer, 1986:68; Andersson, 1985:78), till offer för bristande journalistisk etik (Thurén, 1988:154). Demers och Nichols (1987) är emellertid de enda författarna som diskuterar begreppet pornografi, och genusrollerna som ligger däri (se vidare sidan 36).

Utöver yrkesgrupperna används ytterligare två abstrakta begrepp som könsbestäms: läsaren och källan. *Läsaren* kan både vara en man eller en kvinna, beroende på vilken läsare det är. Elit-könspektivet går igen även i det här fallet. Boman et al (1989:198) ger som råd att man måste låtsas skriva för en person och på det sätt som *han eller hon* uppskattar, vare sig det är "din verkställande direktör" eller "moster Agda på Götgatan". Det framkommer visserligen inte om läsaren som elitperson - direktören - är en man eller kvinna. Däremot är den vanliga läsaren en kvinna. Hansén et al (1990:8) betecknar däremot konsekvent läsaren, liksom journalisten, som *hon* "för enkelhetens skull".

Källan benämns generellt som "han" i en bok (Löwenberg, 1992). I övrigt är källor namngivna, d v s tas upp som påhittade eller verkliga exempel på en journalists källa. De allra flesta exempel som tas upp handlar om män. Dessutom visar med stor tydlighet att män tillhör samhällets elit. Det gäller både de påhittade källorna och de verkliga. Påhittade exempel på källor är bland annat "direktör Kalle Svensson", en restaurangägare (= "han"), en fabriker (= "han") (Boman et al, 1989), "den kände politikern Torsten Slingersson" (Hedén, 1987:22). Bland de verkliga politiker, företagsledare, författare och andra storheter nämns märks t ex företagsdoktorn Ulf af Trolle, finansmannen Carl-Erik Björkegren, PG Gyllenhammar, Erik Penser, Peter Wallenberg, Jan Stenbeck, Finansministern Gunnar Sträng, Tage Erlander, Kjell-Olof Feldt, Olof Palme.

I de olika böckerna förekommer på sin höjd två, tre kvinnor i exemplen. Endast ett par kvinnliga politiker nämns: Margaret Thatcher i uttrycket "Thatcher-regeringen" (Thurén, 1988) och Inga Thorsson (Löwenberg, 1992), Israels f d Premiärminister Golda Meir (Hadenius et al, 1989). Kvinnor förekommer dock ett par gånger som poli-

tiska källor, eller exempel. Den amerikanske senatorns älskarinna fotomodellen Donna Reiss, är ett sådant (Hadenius et al, 1989:264), liksom "Miss Jehnich":

"I dokumenten nämndes ett par lokala tjänstemän, Werner Lansburg, Miss Jehnich och diplomaten Marshal Green" (Löwenberg, 1992:221).

Förutom ett par av världens mest kända (kvinnliga) politiker, får kvinnan träda fram på den omskrivna politiska arenan som hotande före detta älskarinna eller som anonym tjänsteman (?). "Miss Jehnich" ges varken förnamn eller titel.

I övrigt är Astrid Lindgren den vanligast förekommande kvinnan i kurslitteraturen (förutom journalister). Hennes "Pomperipossa-brev" till Gunnar Sträng tas upp under rubriken "Fallet Sträng" (inte "Pomperipossa-affären" som annars är vanligt) (Boman et al, 1989). Hon beskrivs också som "den enda kvinnliga proffstyckaren" av Torsten Thurén (1988:147), som även nämner Sara Lidman på liknande sätt. Astrid Lindgren tas dessutom upp i negativ mening av Löwenberg (1992:127) och refereras till som en "sagotant" i jämförelse med de sanningssägande journalisterna på Ekot.

När vi är inne på kändis-området, kan nämnas att Lill-Babs förekommer i ett par exempel.

"Det är helt klart att en långsiktig upplageökning inte beror på en Lill-Babs på första sidan. Visserligen säljer hon lösnummer en dag, men det är ingenting som betyder någonting i det långa loppet (Thurén, 1988:88).

"Lill-Babs skaffar ny våning" (Cassirer, 1986:191).

Det senare är ett språkligt exempel och kan jämföras med ett annat av samma författare som också rör en kändis:

"Björn Borg var Sveriges Bäste tennisspelare i slutet på 70-talet" (Cassirer, 1986:171).

Så även i exemplen från kändisvärlden återspeglas samma mönster som tidigare - kvinnorna nedvärderas. Astrid Lindgren är en sagotant och en udda person. Lill-Babs tas upp för att hon har en ny lägenhet, och för att hon är rätt betydelselös, trots att hon säljer lösnummer - inte för att hon t e x var "en populär sångerska på 70-talet", för att dra en parallell till Björn Borg-exemplet ovan.

Ytterligare ett område, där ytterst få kvinnor påträffas, är forskningen. Skall man tro på JH:s kurslitteratur finns knappt några kvinnor som forskar i masskommunikation, journalistik, språkvetenskap eller annat. I alla fall inte de som är värda att refereras. Gaye Tuchman, Renate Köcher, Åsa Sahlquist försvinner bland alla manliga kollegor.

I två böcker är faktiskt samtliga forskare som nämns vid namn i texten män. De viktiga "klassiker" som nämns är t ex George Gallup, Karl I Hovland, Paul F

Lazarsfeld. Andra, idag verksamma forskare refereras till med titeln, såsom "massmedieforskaren Kent Asp," "filosofen Göran Hermerén", "tidningsekonomen Karl Erik Gustafsson" (Hadenius et al, 1989). Forskarnas, såsom Torsten Thurén, Sture Allén, Håkan Hvitfelt, åsikt i frågor kan också citeras eller refereras till (Löwenberg, 1992). Ingenstans nämns en kvinnlig forskare.

Den manliga dominansen bland forskarreferenser märks i samtliga böcker och kapitel. Det finns dock en viss skillnad mellan manliga och kvinnliga författare. Författarinnorna verkar använda mer litteratur av andra kvinnor, och refererar i något högre grad till kvinnliga kollegor. En av orsakerna är att de refererar till sina egna tidigare undersökningar. Det gör visserligen nästan samtliga författare, men i det här fallet får det som konsekvens att just författarinnorna har fler kvinnliga referenser. Bara för att man är kvinna behöver man emellertid inte skriva "kvinnligt", eller använda sig av andra kvinnliga forskare. Som ett exempel kan nämnas boken *Theories of Mass Communication* av av Melvin L DeFleur och Sandra Ball-Rokeach (1989). Där nämns en kvinnlig forskare för första gången på sidan 308 (av 352 textsidor). Det är medförfattaren själv, jämte ett par kollegor, vars undersökning refereras på ett par sidor.

En vän av ordningen reagerar givetvis på att världen i stort är manligt dominerad. Män dominerar bland elityrken och bland forskare, men också bland kriminella, så varför skulle inte kurslitteraturen spegla verkligheten. Givetvis är detta en spegelbild av en verklig situation. Det finns fler manliga politiker, företagsledare och forskare och då är det ganska naturligt att författarna beskriver verkliga personer (män) i exempel och att man använder manliga namn i de exempel man hittar på. Dessutom finns det fler böcker och forskningsrapporter att referera till som är skrivna av män.

Min invändning är att den manliga dominansen är så total, och den *faktiskt inte* speglar verkligheten. Det finns fler kvinnor på elitpositioner i samhället än vad som framstår i böckerna. Varför inte utnyttja alla de kvinnliga politiker och chefer i exemplen som ges? Varför ta upp Jan Stenbeck som exempel i ord och bild som potentiellt undersökningsobjekt och inte Antonia Axelsson-Johnsson, eller hans syster Margareta af Ugglas? (Boman et al, 1989:135).

Man kan också diskutera huruvida läroböcker helt skall spegla verkligheten, eller om de har ett annat syfte. Jag tänker närmast på att samtliga elitpersoner i påhittade exempel är män. Förutom att det faktiskt finns fler kvinnor i elitposition än vad som återspeglas i dessa exempel, så borde det där vara lättare att göra elitpersoner till kvinnor. Syftet skulle då inte vara att återspegla verkligheten helt och fullt, utan rent pedagogiskt.

En direktör kan faktiskt lika gärna vara Anna Svensson som Kalle Svensson, utan att poängen i exemplet förstörs (se Boman et al, 1989).

Oavsett formen är slutsatsen densamma i alla böcker som använder sig av fiktiva exempel. De yrkesgrupper som på något sätt betecknas som maskulina, är alla professionella yrken eller elityrken - om än något skurkaktiga. Som kvinna är man antingen sekreterare, ett stackars offer eller hora. Framför allt är kvinnan inte yrkesverksam, aktiv, mäktig, eller refererbar forskare - om vi skall döma av läroböckerna i journalistik.

Genusperspektiv - en ovanlig företeelse

Texten i kurslitteraturen vid JH i Göteborg är genusneutral på ytan, men diskriminerande om man ser till helheten. Man kan fråga sig om författarna är medvetna om detta, om de diskuterar kön eller genus och om de tar upp genus som ett särskilt perspektiv. Anna Jónasdóttir (1991) menar att kön döljs teoretiskt, för att inte hota den manliga samhällsordningen. För att spinna vidare på hennes resonemang, så skulle det innebära att författarna väljer att inte diskutera sitt område utifrån ett genusperspektiv. Det stämmer. Genusperspektiv i kurslitteraturen är mycket sällsynt. En tydlig skillnad kan dock ses mellan de olika författarna. De kvinnliga författarna diskuterar genus, medan de manliga sällan tar upp genusproblematiken. Om de gör det, så är det kort och ytligt - med få undantag.

Skillnaderna i *manligt och kvinnligt språk* är ett område som beskrivs, men orsakerna till eller konsekvenserna av dessa skillnader tas inte upp till diskussion. Lars-Gunnar Andersson (1985) har ett avsnitt som heter "*Kvinnor och män*" och omfattar en dryg sida (av bokens 240 textsidor). Dock upptar hälften av detta utrymme av en diskussion om självpresentation och berör ej kön. I inledningen diskuterar han kön, klass och formalitetsgrad.

"...Männens språk /ligger/ i snitt under kvinnornas språk på formalitetsskalan, åtminstone i de mer informella och neutrala situationerna. Däremot är det långt ifrån säkert att alla mäns språk alltid ligger steget under kvinnornas språk. Högutbildade män har ofta en förmåga att göra talet mycket boklikt och uppstyltat i formella situationer. /.../ De kvinno- och mansideal och de könsroller vi tillägnar oss spelar in och styr delvis vårt sätt att uttrycka oss. Det är också här man bör söka förklaringen till varför könsskillnaderna ser ut som de gör" (Andersson, 1985:74).

Det formella språket har hög prestige, och därför borde också kvinnornas språk ha högre prestige än männens, men så är det inte. Det informella språket, med slang och svordomar, har en "förtäckt prestige", menar Andersson.

"Det associeras med värden som styrka och tuffhet. Också detta är positiva värden och framför allt då för män. Man skulle följaktligen kunna förklara att männen ligger något steg under kvinnorna på den språkliga skalan med att värden som tuffhet och styrka är mer eftersträvansvärda för män än för kvinnor" (Andersson, 1985:75).

I övrigt tar Andersson upp sje-ljudets olika uttal bland män och kvinnor. Främre sje-ljud kallas "flickskole-sje" eller "fruntimmers-sje" i Göteborg, och används också av kvinnor och de högre socialgrupperna. D v s det anses som dels fint och dels tillgjort. Det bakre (manliga) sje-ljudet har emellertid i vissa grupper högre status. Han beskriver också "ö-andet" som ett sätt att behålla ordet i en diskussion, som är vanligast bland högutbildade män och minst vanligt bland lågutbildade kvinnor. Ingenstans *diskuteras* emellertid det manliga och kvinnliga som tar sig uttryck i språket.

Diskuterar gör dock Peter Cassirer, om än något ytligt. Det främsta exemplet finns under avsnittet *Olika människor, olika språk*, där kön utgör en av fyra bestämmande sociala variabler. Avsnittet är på 1 1/2 sida och majoriteten utgörs av en könsdiskussion. Här talas det om att kvinnor svär mindre och talar "finare". Cassirers iakttagelser är annars följande:

"Där det manliga språket är kärvt och informativt är det kvinnliga pratigt och socialt. Med pratigt menas att kvinnor alltid tycks ha oändligt mycket att tala om - och gör det! Med socialt menas att kvinnor gärna talar *med* människor medan män hellre talar *till* andra och oftare än kvinnor använder språket som konkurrens- och karriärmedel. (Detta är sannolikt mindre en genetisk fråga än beroende på omständigheterna: kvinnor som har lyckats nå höga positioner talar ofta mer manligt än de flesta män. Ett exempel är Alva Myrdal.) Kvinnor uppmanar gärna till deltagande i konversationen med uttryck som *inte sant, eller hur, etc.*

Om kvinnor är mer försiktiga med kraftuttryck så är de desto mindre försiktiga med intensitetsgraden. När en man manligt håller sig till verkligheten och säger saker som *rimligen* och *sannolikt*, då utbrister kvinnan i sin charmfulla spontanitet med *fantastiskt* och *otroligt*. Kvinnans språk har i jämförelse med mannens kallats "absolut". Kvinnan är inte så benägen till nyanser. Står hon och tittar i sin garderob efter något att ta på sig och skärskådar sina 29 klänningar, 18 dräkter, 73 blusar och 97 kjolar så kan hon faktiskt få för sig att utbrista: "jag har inte en trasa att sätta på mig!" Män däremot överdriver ytterst sällan, men när vi överdriver gör vi det i en alldeles specifik stilistisk avsikt..."(Cassirer, 1986:30).

Cassirers förklaring till detta är kvinnans traditionella intresseområden och arbetsuppgifter präglar hennes språk, så i riksdagen talar hon oftare om barn, hem och skola än vad män gör. Grunden till detta, och till kvinnans överlägsenhet, i att engagera sig och tala om mänskliga relationer, är att pojkar och flickor i fem-sex-års åldern leker

på olika sätt. Pojkar leker och spelar i grupper, medan flickor går två och två och pratar. Därför är det kvinnliga språket mer likt det naturliga talspråket, dvs det är enklare och mer konkret. Möjligtvis kan detta bero på att män och kvinnor talar och skriver om olika saker, men det är inte utrett menar Cassirer.

Att Cassirer resonerar kring de språkliga könsskillnaderna istället för att bara konstatera att de existerar (som Andersson) är bra och intressant. Men det kunde göras på ett bättre sätt. Liksom i tidigare exempel kan man se en tendens till att nedvärdera kvinnan, när det kvinnliga perspektivet väl tas upp: männen håller sig till verkligheten, även om de är något kärva, medan kvinnorna är charmfullt spontant överdrivna. Att kvinnan inte har en trasa att sätta på sig, trots sina 29 klänningar etc, är säkerligen skrivet med en humoristisk glimt i ögat. Problemet är att den typen av skämt faller ganska platt, när man ser till helheten. Det är för många liknande skämt - med en synnerligen allvarlig underton och de ger en fadd eftersmak.

Mediernas struktur är ett annat område som belyses utifrån ett genusperspektiv av några författare. Det görs dock om möjligt ännu ytligare. Peter Dahlgren (Carlsson, 1988:56) konstaterar att "Överberättarens" sinne är i grunden maskulint, även om en del ansikten är kvinnliga. Lars Hultén (Carlsson, 1988:98) konstaterar lika kort att de senaste 20-årens tillströmning av kvinnor till journalistyrket har påverkat journalistiken, och att det bör undersökas.

Lennart Weibull (1991) är inte fullt så kortfattad. I sin beskrivning av den svenska journalistkåren tar han upp andelen kvinnor, inom vilka områden och medier de arbetar. Han resonerar också kring andelen kvinnliga chefer:

"Manliga journalister är överrepresenterade bland chefer och fotografer, medan kvinnor har sina relativt högsta andelar bland reportrar, redigerare och korrekturläsare. Mönstret är knappast överraskande. /.../ Skillnaderna mellan medierna återspeglar till en del könsfördelningen inom deras redaktioner" (Weibull et al, 1991:31).

I ett kapitel om journalistkårens sociala sammansättning visar Weibull på samband mellan kön och social struktur. Kvinnliga journalister kommer i högre grad från storstäder, är uppvuxna i högre tjänstemanna- eller akademiker familj, samt har högre utbildning än männen. Weibull diskuterar också kort konsekvenserna av journalistkårens förändring:

"Slutsatsen är att den ökande andelen kvinnor som söker sig in i journalistyrket knappast i sig kommer att leda till en snabb könsutjämning. Mycket tyder på att arbetsförhållandena inom yrket, t ex arbetsorganisation och arbetstider gör det svårare för kvinnor än för män att utöva det. Detta torde vara en förklaring till att kvinnor med intresse att skriva oftare söker sig till, i första hand offentliga, informationsjobb. De kvinnor som finns inom journalistyrket är de som har en etablerad social bakgrund och hög utbildning" (Weibull et al, 1991:45).

Någon diskussion om konsekvenserna för journalistiken finns inte, inte ens då Weibull konstaterar att det finns skillnader mellan manliga och kvinnliga journalisters motiv till yrkesvalet:

“En tillspetsning av resultaten skulle vara att kvinnor valt yrket, därför att de vill åstadkomma något, medan det bland män är mera av ett jobb, låt vara ansett som mer spännande än andra” (Weibull et al, 1991:98).

Resonemangen av författarna, som ovan nämnts må vara korta, men de förs. Tyvärr finns det två böcker, där någon koppling mellan mediestrukturen och genus helt saknas. I *MedieSverige '91* beskrivs det svenska mediasystemet, och olika mediers struktur, ekonomi och konsumtion. Inte i något av de tio kapitlen diskuteras emellertid mediestruktur ur ett genusperspektiv. Inte ens i kapitlet om *Förändringstendenser i mediasystemet* (Lennart Weibull). Där nämns visserligen att bakom den förändrade medieutvecklingen ligger en förändrad hushållsstruktur, men ingenting sägs om kvinnans ändrade roll från hemmafru till yrkesarbetande. Inte heller om det ökade antalet kvinnor inom mediasystemet. I *Massmedier* (Hadenius et al, 1989) lyser också genusperspektivet med sin frånvaro i kapitlet om massmediestrukturen. Kvinnornas roll inom mediasystemet och den strukturella könsfördelningen inom medierna förtigs helt.

I båda de senare böckerna finns däremot diskussioner om skillnader i mäns och kvinnors *mediekonsumtion*. I kapitlet om tidskrifter tar Stig Hadenius och Lennart Weibull (1989:119ff) upp kön som en viktig faktor till nedgången på marknaden. “Kvinnorna har av tradition varit den stora läsargruppen av allmän veckopress”, konstateras. Senare förklaras detta:

“Kvinnornas minskade läsning har ett nära samband med att andelen yrkesarbetande kvinnor ökar. Det finns två tänkbara förklaringar till att yrkesarbetande kvinnor i mindre utsträckning läser veckopress. Den första är tidsaspekten. Förutom den tid som går åt för arbetet visar ett flertal undersökningar att det fortfarande är kvinnorna som har huvudansvaret för hemarbetet. Den andra förklaringen ligger i den förändring av intresseinriktning som följer med yrkesarbetet” (Hadenius et al, 1989:135).

Också i kapitlet om mediekonsumtion tas kön upp:

“Kön, ålder och utbildning samt politiskt intresse är faktorer som spelar stor roll för vad människor läser i sina tidningar. Politiskt och samhällsorienterande innehåll har en majoritet av manliga läsare, medan annonser läses mer av kvinnor” (Hadenius et al, 1989:300f).

Mäns och kvinnors läsvanor tas dessutom upp i en illustrerande bild. Tyvärr diskuteras inte varken kön som förklaringsfaktor eller bilden särskilt ingående.

I *MedieSverige '91* nämns kvinnors och mäns olika konsumtionsmönster i några kapitel. Några av de saker som tas upp - mycket kort - är skillnad i marknadssegmentering (Helene Hafstrand), skillnad i radiolyssnande (Lowe Hedman) och i TV-tittande (Madeleine Kleberg) samt mäns och kvinnors olika annonsläsande (Magnus Anshelm). Den enda antydning till att diskutera konsekvenserna av dessa skillnader gör Anshelm i kapitlet om böcker:

“Kvinnor läser kärleks-, underhållnings- och kvalitetsromaner i ungefär samma utsträckning. Männens läsning domineras däremot av spänningsromaner, något som även gäller ungdomar. Män föredrar oftast manliga författare. De läser endast undantagsvis böcker av kvinnliga författare, medan kvinnor normalt läser såväl manliga som kvinnliga författare. Hur detta kan tänkas påverka män och kvinnor kan man bara spekulera i” (Carlsson och Anshelm, 1991:117).

Britt Börjesson, Monica Löfgren och Margareta Melin kopplar alla tre journalisters värderingar med kön. Dvs de förklarar skillnaderna i värdering med om journalisten är man eller kvinna. Börjesson och Weibull (Carlsson, 1988:212) konstaterar att namngivelsen av kön har ökat i samma takt som namngivningen minskat under efterkrigstiden, men någon vidare diskussion om detta förs inte. Något utförligare är Börjesson då hon diskuterar att kvinnliga journalister är mindre villiga än män att publicera namn. Hon frågar sig bland annat: “Ligger möjligen ett socialt engagemang bakom en traditionell kvinnoroll” (Weibull et al, 1991:163). Också Löfgren (Weibull et al, 1991:136) ser den kvinnliga könsrollen som orsak till att kvinnor värderar yrkesregeln om hänsynstagande till intervjuoffer viktigare än män:

“Den traditionella kvinnliga rollen med omsorgstagande samt värnande om relationer (här till källorna) slår alltså till viss del igenom i svaren”.

Melin (Weibull et al, 1991) tar visserligen upp kön som en av de viktigaste förklaringsfaktorerna till vilken syn på yrkesrollen man har, men diskuterar inte orsakerna till eller konsekvenserna av det.

Att påstå att vi lever i en manlig värld, eller åtminstone en manligt dominerad värld, torde väl inte förvåna någon. Två författare tar upp detta, men på olika sätt. Stig Hansén och Claes Thor (1990:169f) tar kort upp den manliga reportervärlden. Det föranleds av ett avsnitt där viktiga klassiker nämns: Selma Lagerlöf och Sara Lidman försvinner i ett hav av manliga namn:

“En sak slår mig när jag hör alla de här namnen: Rör ni er i en typisk manlig reporter värld? / . En uppräkningslista av kvinnliga journalister följer./

C.T.: Att vi inte har fler kvinnliga reportrar som förebilder beror kanske också på att inte så många av dem levt vidare genom att ge ut sina reportage samlade i böcker. I mitt reportage bibliotek är det efter Bang och Fredrika Bremer genomsnittligt en meter mellan varje kvinnlig reporter.

S.H.: Rimligtvis bör det här förhållandet ändras med tiden och en hel del kvinnliga reportrar bli kända, även de som arbetar på mindre tidningar. Tendensen är att det blir allt fler kvinnor i journalistkåren, och på skrivarkurser är alltid kvinnor i majoritet" (Hansén et al, 1990:170).

Författarna talar därefter om för läsarna *Hur ska man upptäcka bra kvinnliga reportrar?* Tre råd ges:

- 1) Samla egen klippsamling med reportage (t ex av Anette Kullenberg, Christina Kellberg, Anna-Maria Hagfors.).
- 2) Läs Margareta Bergers bok *Pennskaft - kvinnliga journalister under 300 år*.
- 3) Sök utomlands.

Någon diskussion om *varför* det är så få kvinnor i reportagebokhyllan förkommer emellertid inte, t ex varför kvinnor inte ger ut sina reportage i bokform.

Sven Lindqvist (1985) tar upp en helt annan manlig värld, den i Afghanistan. I sin reportagebok om Afghanistan har han ett intressant kapitel "Om kvinnor". Kapitlet är i form av ett samtal med en "distriktschef" om hur han ser på relationen mellan män och kvinnor. Distriktschefen berättar om hur en man inte kan visa sig ens med sin hustru eller syster, utan att skvallret sätter igång. Själv har han sökt ett arbete på en annan ort för att kunna få leva med sin hustru utan att behandla henne som en främling.

"-Att ni inte gör uppror, sa jag. Att ni finner er i att bli toppridna! Någon måste ju trots skvallret, annars kommer era barn och barn-barn att leva i samma förbannelse. /.../

- Du får inte tro att det är vi själva som vill ha det så här."

Lindqvist svarar med att väcka några avslutande frågor till läsaren:

"Vem är det då? Vem upprätthåller ett system där även de härskande är förtryckta? Vem störar det?" (Lindqvist, 1985:37-39).

Torsten Thurén (1986) tar, som enda författare upp kvinnlig journalistik kontra manlig dito. I ett kapitel om reportage i främmande miljö beskrivs Jack Londons, George Orwells och Göran Palms reportagearbete. Ett av avsnitten tar emellertid också upp en kvinnlig reportagejournalist och hennes beskrivning av kvinnorna i Wigan Pier i Storbritannien. Avsnittet heter *Beatrix Cambell och den kvinnliga journalistiken*. och inleds med orden:

"Finns det en speciell kvinnlig journalistik? Det påstås ibland att så är fallet. Kvinnor har andra erfarenheter än män och uppfattar därför världen annorlunda, säger man. Det är naturligtvis svårt att avgöra om detta stämmer generellt. Här följer dock ett exempel på hur en kvinnlig journalist har behandlat sitt ämne utifrån kvinnans perspektiv" (Thurén, 1986:37).

Efter beskrivningen av Cambells reportage, avslutar Thurén avsnittet med följande slutsats:

"Det är uppenbart att Wigan Pier Revisited inte kunde ha skrivits av en man. Cambell ser och reagerar för andra saker än en man skulle göra" (Thurén, 1986:40).

Genom att skriva på det här sättet låter Thurén inte Beatrix Cambell träda fram som journalist, eller stå för ett bra reportagearbete. Hon blir istället ett undantag ifrån övriga journalister - de som beskrivs i resten av boken. Jag tycker dock det är bra att Thurén lyfter fram kvinnlig journalistik och dess egenart. Tyvärr görs det inte fullt ut. Frågan ställs, men ingen diskussion förs och läsaren får definitivt inte något svar på vad som skulle vara speciellt med kvinnlig journalistik.

Att säga att författarna, som nämnts ovan diskuterat sina respektive områden ur ett genusperspektiv, är egentligen att gå väl långt. De tillfällen som *betydelsen av kön* faktiskt diskuteras är få, och ofta i form av en tankeväckande fråga. Det är möjligt att författarna själva inte har svar på de frågor de ställer och att frågan är riktad lika mycket till dem själva som till läsaren. Endast i en bok finns diskussioner om vad kön, eller genus, verkligen är. *Precision Journalism* av Pearce Demers och Suzanne Nichols är en metodbok i samhällsvetenskaplig metodik och författarna utnyttjar genomgående genus för att exemplifiera olika metodproblem. Det görs på ett föredömligt sätt.

"Gender, for instance, has no meaning except that which we give it. A visitor from outer space might not be able to *conceptualize* the difference between males and females because, in many respects, they are so alike" (Demers et al, 1987:19).

Genus och pornografi är också de exemplen som tas för att operationalisera koncept (göra begrepp mätbara). Det talas till exempel om genus som biologiskt begrepp: kön , och som psykologiskt: maskulinitet - femininitet. Författarna visar också på svårigheter med definitioner:

"You might define gender, for example, in terms of the physiological differences between males and females; you might define pornography by its dictionary definition; sex discrimination as the condition that exists when people are denied opportunities because of their ascribed status, or sex. /.../ For example, instead of defining gender in terms of physiological differences, a social psychologist might define it in terms of a masculinity-femininity continuum" (Demers et al, 1987:21).

Genus tas också upp som exempel på variabler:

"Gender is a variable because it has two categories - male and female. The categories themselves are also called *attributes*, characteristics that describe the unit of observation. Being female, rich, young, and single are attributes that describe a person and refer to specific categories.... (Demers et al, 1987:24f)

Även om de flesta författare, som ovan nämnts inte diskuterar genus särskilt djupt, så har de i alla fall fäst uppmärksamheten på genuskillnader, och tagit upp problemet kring det - mer eller mindre. Majoriteten av författarna till kurslitteraturen vid JH slipper emellertid kritiken om ytliga genusediskussioner. De nämner nämligen inte kön eller genus över huvud taget. Skillnader i mäns och kvinnors åsikter, sätt att bedriva journalistik, sätt att vara et cetera, tas inte alls upp. Undantaget är ett par avsnitt i olika böcker där intervjupersoner (inte författarna själva) kort kommenterar genuskillnader (Löwenberg, 1992, Thurén, 1988) eller där det finns i texter som refereras (Thurén, 1992). Genus kan dessutom "glömmas bort" och försvinna från resonemangen - även om det finns i boken. Jag syftar här på alla de tabeller som finns och där kön är en av flera förklarande faktorer. I texterna kommenteras inte olikheterna, eller likheterna mellan män och kvinnor, trots att det i många fall är slående resultat som kommer fram ur tabellerna (Carlsson et al, 1991; Hadenius et al, 1989; Andersson, 1985). I *MedieSverige '91* är kön med som förklaringsfaktor i tabellerna till nästan samtliga kapitel, men endast ett par av författarna kommenterar dem. "Glömskan" - vare sig den är total eller enbart gäller tabellinnehåll - kan givetvis förklaras av att när man skriver en text, så har man oftast brist på utrymme. Man måste prioritera och väljer då att skriva om det man tycker är viktigt och intressant. Man gör ett medvetet bortval av kön av olika anledningar. Bortvalet kan också vara omedvetet. Man tänker helt enkelt inte på kön som en betydelsefull förklaringsfaktor.

Jag skall ta ett exempel, där bristen på genusperspektiv är synnerligen markant. Boken *Theories of Mass Communication* av Melvin DeFleur och Sandra Ball-Rokeach tar upp masskommunikationens historia, olika teorier om masskommunikationens effekter, samt media i dagens samhället. I förordet sägs:

"Several completely new theoretical perspectives are offered as frameworks for interpreting the influence of communications on individuals, society, and culture" (DeFleur et al, 1987:xi).

Ingenstans nämns emellertid feministisk teori. Det är märkligt att en bok som förespeglar att ta upp teorier kring masskommunikation, inte vare sig tar upp feministisk teori som eget avsnitt, eller integrerar de feministiskt perspektiv på de olika teorierna som tas upp. Är det en god grundläggande lärobok i masskommunikation? Knappast.

Förutom Sandra Ball-Rokeach tar samtliga författarinnor upp kön som förklaringsfaktor, och de flesta för diskussioner om betydelsen av kvinnlighet och av könsroller. De diskuterar oftare än männen orsakerna och konsekvenserna av kön (även om det är lite i faktiska termer). Män tar däremot sällan upp kön. De få som ser kön som en förklaringsfaktor, tar upp det kort och ytligt, med endast ett par undantag (Lindqvist, 1985; Anshelm i Carlsson, 1992; Weibull, 1991; Cassirer, 1986).

De kvinnliga författarna har med andra ord *valt* att ta upp kön och de flesta manliga har valt bort det (medvetet eller ej). Varför uppmärksammar kvinnor kön (eller genus) mer än män? De kvinnliga författarnas medvetenhet om genusaspekter verkar vara större. Det märks inte bara i deras val av genusperspektiv i texten, utan också som nämnts i att deras språk är mer genusneutralt och att refererar till fler kvinnor i sina texter. Är det så att kvinnors medvetande om könets betydelse och konsekvenser är mycket större än männens, för att kvinnor lider av dessa konsekvenser i den manligt dominerade världen vi lever i? De möjliga orsakerna till detta och skillnaderna i övrigt mellan kvinnliga och manliga författare kommer jag att diskutera i det avslutande kapitlet. Först skall jag emellertid gå in på hur journalistens roll och funktion beskrivs i kurslitteraturen, och den eventuella kopplingen mellan roll och genus.

5. Den ideala journalistrollen

Att uttrycka ett manligt eller kvinnligt journalistiskt ideal, behöver inte innebära att man utser föredömen, som man nämner vid namn, t ex Jan Guillou och Barbro Alving. Att föra fram ett journalistiskt ideal innebär lika mycket att man uttryckligen förespråkar ett ideal, eller för fram ett ideal implicit i texten. Så varför intressera sig för idealbilder i en undersökning om kvinnobilden i JH:s kurslitteratur? Jag menar att de journalistideal som finns är mer eller mindre manliga eller kvinnliga till sin karaktär. Om vi tar de fyra roller, som framträder ur figur 1 (se sidan 6), så kan man säga att *Spårhundensrollen* är den mest "manliga". Spårhundarna framställs som tuffa, orädda, hårda, aktiva typer, som också använder sig av tuffa och hårda metoder att gräva fram det material de vill ha. De är hänsynslösa och utgår ifrån att ändamålet helgar medlen, och skulle nästan kunna gå över lik för att få fram en nyhet. Dessa egenskaper och arbetssätt stämmer mycket väl överens med klassiskt manliga könsrollsmönster. Det är inte direkt en kvinna man tänker på när man hör beskrivningen ovan. Dessutom brukar Spårhunden liknas vid en westernhjärte. Det är män som är westernhjältar. Förutom Annie i musikalen *Annie Get Your Gun* och Calamity Jane, så finns det mig veterligen inga kvinnliga "cowboysar" eller andra westernhjältar. En annan idealroll med tämligen tydliga manliga drag är *Hantverksrollen*. Hantverkaren vill liksom Spårhunden vara neutral, och inte lägga in sina egna värderingar i nyheterna. Han är stressad och har mycket på gång, men vill samtidigt vara noggrann och professionell. Han ser sitt arbete som en födokrok och ett hantverk; det gäller snickra ihop en artikel på bästa och snabbaste sätt. Hantverkaren är däremot inte så aktiv som Spårhunden i att leta fram nyheter - oftast på grund av tidsbrist, och utnyttjar därför ofta pressmeddelanden etc. Men det gör ingenting; han speglar ju bara världen. Min uppfattning att hantverksrollen är "manlig" grundar sig framför allt på inställningen till arbetet; att det är ett jobb som andra (möjligtvis något friare), att man kan ha distans till det (neutralitetstänkandet), samt att det handlar om att *producera* nyheter. Dessutom används gärna uttryck som att *snickra ihop en artikel*, vilket av traditionen är en manlig syssla.

Den idealroll som är mest kvinnlig till sin karaktär är *Pedagogrollen*. Pedagoger framställs som mycket kunniga och engagerade, samt empatiska. De vill lära ut vad de kan till andra, som inte kan så mycket. Eftersom de är så engagerade, så är de också aktiva när det gäller att skaffa fram det material de vill ha. Det finns emellertid ett beskyddande och omhändertagande drag i deras personligheter och därför är de noga med sitt sätt att arbeta och är etiska. Läraren och ibland också agitatorn, har ofta fått stå

som liknelse för denna idealroll, och det är definitivt lättare att se en kvinna i rollen som både en lärare och en agitator än som en westernhjärte. Dessutom kan man se klara likheter mellan Pedagogernas egenskaper och typiska kvinnliga drag, enligt gamla könsrollsmönster: omhändertagandet, beskyddandet, engagemanget. Det stämmer också väl in med de egenskaper som *Språkrörsrollen* ofta ges. Språkröret liknar Pedagogen i mycket, men är mer passiv. Lyssnar på de överordnade, samt gör vad de säger. De är styrda ovanifrån och används som verktyg av, främst, politiska krafter (partier). Det är framför allt det deltagande förhållningssättet, gemensamt för båda rollerna, som kan ses som "kvinnligt" (enligt könsrollsmönster), men för mig framstår inte Språkröret som lika "kvinnligt" i sina drag, trots att kvinnor ofta framställs som passiva. Min tveksamhet inför det kvinnliga och manliga i Språkrörets karaktär, beror främst på att Språkröret är hårdare i sina arbetsmetoder; går längre i att föra fram sin egen (partiets) åsikt. Det är mer manligt än kvinnligt.

Självfallet existerar inte dessa idealroller i verkligheten som levande personer. De är ideal, som förs fram bland annat i litteraturen. Själva avgränsningen av dem kan också diskuteras; det finns en klar övertäckning mellan de typer som här skiljts ut. De redovisade rollerna bygger emellertid bland annat på analyser av hur journalister i Sverige ser på sitt yrke, men också på motsvarande studier som gjorts i andra länder. Överensstämmelsen mellan dessa olika studier är stor (Cf. Köcher, 1985). Mot denna bakgrund har det varit naturligt att i föreliggande analys utgå från den redovisade yrkesrollsklassificeringen, väl medveten om att den innebär en förenkling.

Ser vi istället på vilka som omfattas av rollerna, så blir bilden en helt annan, som jag visade i kapitel två. Bland männen är spårhundsrollen vanligast och bland kvinnor är pedagogrollen och spårhundsrollen ungefär lika starka. I relativa termer är dock hantverksrollen den enda som domineras av män, medan de andra tre rollerna (Pedagogen, Spårhunden och Språkröret) är klart mer förankrade bland kvinnliga journalister än deras manliga kolleger. (Det gäller alltså deras uppfattning om vilken roll man bör ha, inte vilken man faktiskt har.) Mina resonemang det "manliga" och "kvinnliga" i rollerna i det här kapitlet kommer inte att grunda sig på vilka som omfattas av rollerna, utan på vad som karaktäriserar dem, som jag ovan diskuterade.

Den första frågan jag skall försöka besvara i kapitlet är vilken roll eller vilka roller som förs fram i kurslitteraturen. Nästa steg blir att titta på om det görs en explicit koppling mellan olika roller och kön. Slutligen är skillnaden mellan olika typer av böcker, samt mellan kvinnliga och manliga författare i deras sätt att lyfta fram olika (?) journalistroller.

Spårhunden - kurslitteraturens ideal

Aktivt arbetssätt

Den idealbild av journalisten man möter i kurslitteraturen är synnerligen entydig. Det är en aktiv, kunnig, avslöjande, sanningssökande och mäktig person från "tredje statsmakten" som träder fram, men också tämligen hederlig och professionell. Det är mycket lätt att se att idealet är ett aktivt arbetssätt. Det gäller att gå ut och leta reda på nyheter, inte sitta och vänta på att de skall dyka upp. Hansén och Thor menar:

"att stoffet till nya reportage finns där ute och inte inne på redaktionen" (Hansén et al, 1990:12).

Det görs dock inte tillräckligt, enligt Anders Löwenberg:

"Allt för många reportrar sitter bara på redaktionen. Vi måste lämna redaktionerna och prata med folk" (Löwenberg, 1992: 21).

Genomgående i kurslitteraturen manas studenterna (eller läsarna) att inte sitta och vänta på att en nyhet skall dimpa ner på skrivbordet, utan att själva aktivt gå ut och leta fram nyheter. Tre av kurslitteraturens böcker är metodböcker i konsten att hitta nyheter: *Informationssökning i databaser* (Hedré), *Konsten att undersöka företag*, (Boman et al), *Ur säker källa* (Johannison) och *Precision Journalism, a Practical Guide* (Demers et al). Det aktiva idealet är grunden för böckerna. Idealet tas till och med nästan för givet. Det diskuteras knappast, utan istället ges journalisterna (studenterna) instrument att förverkliga idealet. Till och med checklistor finns på vad man kan göra och med vilka medel.

I ett par fall tas dessutom starkt avstånd ifrån det passiva idealet. Thurén är orolig för den passiva journalistikens konsekvenser:

"Hantverkaren är å andra sidan bara alltför väl anpassad till den moderna tidens massmedier. Han sysslar med information, och det är naturligtvis viktigt. Men det blir mest ytlig "megafonjournalistik", intervjuer, presskonferenser, telegramredigering. Om den typen av journalistik får dominera - och det gör den som bekant i ganska hög grad - finns det risk att den mera djuplodande informationen och den kritiska granskningen försummas" (Thurén, 1988:330).

Hadenius och Weibull (1989) menar däremot att passiv journalistik hör till det förflutna och avfärdar den med orden:

"Medan följsamhet och kommunikéjournalistik kännetecknade mellankrigstidens rapportering är det nu, på 1980-talet uppföljning granskning som är typiska" (Hadenius et al, 1989:255).

Det starkaste avståndstagandet finner man dock hos Anders Löwenberg (1992). I stället för att sitta vid sin skrivbordsstol och redigera telegram, eller gå på presskonferenser, så måste journalisten dels ge sig ut och gräva och dels ha ett kritiskt sinne:

“Grävande journalistik är att kritiskt granska och ifrågasätta, inte passivt förmedla eller referera vad andra säger” (Löwenberg, 1992:71).

Han citerar SJF:s handlingsprogram som ett idealt förhållningssätt:

“Den tredje statsmaktens representanter har inte fått sitt uppdrag för att springa på presskonferenser och passivt förmedla andras budskap /.../ Journalistiken ska i första hand tjäna de röstsvaga, inte makthavarna. Nyhetsrapporteringen får inte bli ett passivt förmedlande av budskap från makthavare och andra röststarka grupper i samhället. Bevakningen från massmediernas sida måste inriktas på att också ta fram fakta som inte aktivt sprids” (Löwenberg, 1992:12).

Boman et al (1989) ser sin ideal journalist som en kritiskt grävande igel. Journalisten skall *rota* i kommunala diarium, men också genom styrkedemonstrationer, och genom att vara påläst, tränga in intervjuoffret (i de här fallen VD för för något företag) i ett hörn, där han (för det är en “han” enligt Boman) inte kan slingra sig. Även Hadenius och Weibull ser journalistens roll som att bevaka och kritiskt granska myndigheter, även om de inte framhäver “rotandet” i lika hög grad. De ger en bild av en kritisk företrädare för en aktiv och samhällskritisk journalistik.

“Journalistens uppgift är både att bevaka och kritiskt granska. Journalisten skall således både förmedla budskapet och ifrågasätta detta. Han/hon skall på läsarnas, lyssnarnas och tittarnas vägnar ställa motfrågor och visa på motstridiga uppgifter. Detta är i linje med mediernas roll som tredje statsmakt enligt den frihetliga mediesynen. /.../ Mediernas betydelse som kritisk granskare har ökat under efterkrigstiden. /.../ Idag vill journalisterna inte nöja sig med vad “producenterna” av nyheterna ger dem. Idag skall de inte bara ifrågasätta utan också själva leta fram nyheter som parterna inte önskar skall bli kända. De söker efter nyheter som kan vara av intresse för den som läser, lyssnar eller tittar. Självklart blir de härvidlag mera kontroversiella” (Hadenius et al, 1989:230)

Grunden till att journalisten kan granska, rota och avslöja mer eller mindre skumma händelser är att hon är fri. Fri från korruption. Stark och opartisk. Stark och mäktig. I Lars-Gunnar Anderssons bok *Fult språk* framträder journalisten mycket klart som en stark mäktig person, med stor kunskap om det som sker i samhället och på språkområdet (framför allt kulturreportrar på TV) och dessutom med stort inflytande över folkets språk. Hadenius och Weibull (1989) framställer medierna som fristående institutioner, som inte är bundna till intressentgrupper, utan innehållet väljs helt efter professionella journalistiska kriterier. Journalistkåren är kompetent, fristående och med god kåranda.

“En viktig förklaring till vad som hänt inom pressen /avpolitisering/ är professionaliseringen av journalistkåren. /.../ Journalisten skall självständigt och opartiskt granska och beskriva det som händer i samhället. Han kan inte ta hänsyn till om hans artikel gynnar eller missgynnar det “egna” partiet” (Hadenius et al, 1989:112).

Detta har fått till följd att den journalistiska bevakningens kvalitet ökat menar Lennart Weibull (Carlsson et al, 1991), vilket framför allt märks inom landsortspressen.

Kopplat till professionaliteten finns också kunnigheten. I samtliga böcker framstår idealjournalisten som kunnig. Journaliststudenterna (eller läsarna) uppmanas att vara pålästa innan intervjuer eller reportageresa. Man skall *kunna* allt - och mer därtill - om intervjuoffret, företaget, myndigheten eller landet man skall skriva om. Har man inte kunskapen, eller arbetar med att skaffa sig den, så har man inte heller en professionell attityd till journalistiken. Dessutom, ligger det i den undersökande journalistiken att man inhämtar kunskap, även bakgrundskunskap. Utan den kan man inte kritiskt granska (Cf Löwenberg, 1992; Hansén et al, 1990; Demers et al, 1987; Hedrén, 1987; Boman et al, 1989).

Det är kunskapen, friheten och den kritiska granskning som ligger till grunden får mediernas funktion som en "tredje statsmakt".

"Massmedierna kallas ibland "den tredje statsmakten". Uttrycket syftar på deras kritiskt granskande funktion. Massmedierna förväntas granska myndigheter och andra maktavare, avslöja missförhållanden och se till att de avskaffas. Granskningen skall givetvis vara opartisk. Inget politiskt parti, ingen organisation, inget företag ska slippa lindrigare undan än något annat. Massmedierna ska undersöka alla skrymslen, vända på alla stenar, slå åt alla håll. Massmedierna ska med andra ord vara en kontrollinstans, ett slags samhällets revisorer" (Thurén, 1988:20, se även Thurén i Carlsson, 1988).

Kopplingen mellan "tredje statsmakten" och en undersökande, kritiskt granskande, för att inte säga rotande, journalistik är mycket tydlig. För att kunna säga sig tillhöra en tredje statsmakt *måste* man bedriva undersökande journalistik:

"Det är en journalistisk arbetsmetod som i större utsträckning borde användas. I vart fall om vi utan att rodna vill göra anspråk på att vara en kritiskt granskande statsmakt" (Löwenberg, 1992:9).

DeFleur och Ball-Rokeach ser det hela ur ett konfliktperspektiv; det är konflikten mellan massmedia och myndigheterna som har gjort pressen till en fjärde (i USA) statsmakt.

En av konsekvenserna av detta fristående, tredje statsmakts ideal är, enligt Boman et al (1989), att man hela tiden måste göra folk, även polare, medvetna om att du är journalist. Säger polarna eller källan något viktigt, skall du publicera det, oavsett konsekvenserna t ex att du "bränner" källan, menar Boman et al. Viktigt är att journalisten inte låter egna ideal styra arbetet, inte utnyttjar information eller erbjudanden för egen vinnings skull och framför allt inte låter sig "köpas". Då blir journalisten aldrig respekterad, utan blir ansedd som lättlurad av källorna, hävdar Boman et al under rubriken "*Låt dig aldrig korrumpas*".

“Lokalpatriotism och bytänkande är en annan vanlig form av journalistisk “korruption”. När ett för orten viktigt företag hotas av nedläggning är det ofta känsligt för ortstidningen att driva en självständig och kritisk bevakning av spelet om jobben även om en nedläggning är aldrig så välgrundad. Det kan aldrig vara journalisternas uppgift att i alla lägen vara hembygdens apostlar, även om det gynnar den kortsiktiga populariteten. Det är snarare en uppgift för politiker och opinionsbildare” (Boman et al, 1989:209).

Det sista citatet, om korrumpationen, låter inte bara idealet om ett aktivt arbetssätt lysa igenom. Där sägs uttryckligen att man som journalist inte skall ta hänsyn till sina egna personliga ideal, åsikter eller behov. Inte ta hänsyn till sin egen person. Detta ställningstagande för oss över till journalistrollens andra dimension: den deltagande-neutrala. Att den aktiva journalistrollen förespråkas i JH:s kurslitteratur är helt klart. Ingenstans finns skymten av ett passivt ideal, mer än då det kritiseras. Vi kan emellertid inte säga något om vilken av de två olika idealrollerna, som förespråkas, utan att titta på hur den ideala synen på relationen till innehållet är. Bör journalisten vara “pedagog” eller “spårhund”?

Neutralt förhållningssätt

Nästan lika tydligt som att journalisten bör vara aktiv är att hon bör vara neutral - med vissa undantag, som jag skall komma till senare. Det är sanningen, ingenting annat än Sanningen som skall beskrivas efter att den grävts fram. Det är, vad Torsten Thurén (1988) kallar den klassiska principen, som ligger till grund för idealet. Principen kan sammanfattas i tre nyckelord: saklighet (att journalisten inte medvetet ger en falsk bild), allsidighet (publiken skall få en fullständig bild av världen) och neutralitet. Egentligen är den klassiska principen bara en vacker dröm, menar Thurén:

“Den som tror på Sanningen segrar-principen lever i den bästa av alla världar. I den världen är manipulering inte lönsam, eftersom manipulatören omedelbart kommer att avslöjas. Sann och relevant information kan heller inte vara skadlig. Tvärtom, sanningen är alltid nyttig” (Thurén i Carlsson, 1988:179).

Efter att som “djävulens advokat” ha tagit fram alla negativa orealistiska sidor hos den klassiska principen, säger ändå Thurén att han håller krampaktigt fast vid den och argumenterar för den. Han är definitivt inte ensam om det. Anders Löwenberg och Boman et al har fullt klart för sig hur journalistik och journalister bör vara:

“Journalistiken måste bygga på att reportern förmedlar det som är sanning” (Löwenberg, 1992:126).

“En utredare eller journalist skall beskriva verkligheten medan företagsledarens jobb är att påverka den till fördel för företaget eller delar av det. Journalisten lever i en öppen värld, företagsledaren i en mera sluten” (Boman et al, 1989:107).

Enligt Hansén och Thor handlar reportagekonsten om konsten att upptäcka och gestalta verkligheten. Detta slås fast i förordet och till och med på omslaget:

“Reportaget som konstform är en möjlighet att fördjupa det ytliga och skildra samtiden och verkligheten på ett sätt som varken det raka nyhetskrivandet eller prosan förmår” (Hansén et al, omslaget).

Landsortstidningen är faktiskt den bästa skolan för att lära sig detta menar författarna. Det är där man lär sig att “bära tillbaka” verkligheten till läsaren (av det latinska ordet *reportare*).

Nyhetermas och journalisternas språk eller språkkonst tas upp av en del författare. Liksom Hansén et al jämställde reportaget med en konstform, så drar Thomas Tengby paralleller mellan journalistik och dramatik. Journalistik är fakta. Dramatik är fiktion, konstaterar han. Likheten är att berättartekniken är den samma, medan skillnaden är att man har större kontroll i dramat. Att TV:s journalister har ett mycket formellt språk konstaterar Andersson (1985), men han gör inga vidare kopplingar till exempelvis neutralitet. Peter Dahlgren för ett längre resonemang om reporterns berättarteknik, och han gör en koppling mellan den och en *upplevd* neutralitet, eller saklighet, från publikens sida. Han menar att TV:s nyhetsuppläsare talar med en “reporter-röst”, som vi har kommit att förbinda med professionell journalistik. Detta uppfattas som “ett sakligt och självsäkert språk, med litet eller inget spår av osäkerhet, känslsamhet eller tvivel på materialet man presenterar /... En nyhetsuppläsarröst inger förtroende, den är säker på sin yrkesskicklighet” (Dahlgren i Carlsson, 1988:57). Även Peter Cassirer (19486) diskuterar massmedias språk och vad som är karakteristiskt hos de olika genrerma i dagstidningar. Nyheter och notiser har ett neutralt (eller pseudo-objektivt) ordval, menar han, där inga värdeladdade ord förkommer. Det finns en strävan till objektivitet. Sådan strävan finns dock varken på ledarsidor eller på kultursidor. Där är personliga åsikter och politiska värderingar tillåtna.

Journalisten bör alltså inte bara vara aktiv, utan också neutral, enligt kurslitteraturen vid JH i Göteborg. Det är med andra ord en Spårhundsroll som förespråkas. Den har dessutom ingen konkurrens av andra roller. I de böcker som tar ställning för en roll och förespråkar den är det i samtliga fall spårhunden. Sett i det här ljuset är det inte underligt att utbildning vid journalisthögskola är den starkaste förklaringsfaktorn till vilket yrkesideal man har. Det vill säga, de flesta som gått JH har ett spårhundsideal, och idealet är starkare i den gruppen än inom några andra journalistgrupper. Om de, som studenter, fått lära sig spårhundsidealet i varenda kursbok de läst, är det inte konstigt att värderingarna fastnar och sitter kvar, även när de arbetar som journalister.

Roll och genus

Orsaken att jag tog upp idealrollen i denna rapport, är som nämnts kopplingen till genus och i det här avsnittet skall vi titta på de explicita kopplingarna som gjorts. De är för det första mycket få. I de allra flesta fall används "journalisten" eller "han/hon" när författarna talar om t ex en granskande, undersökande journalist. Det görs även i böcker som annars använder "hon" för att beteckna journalisten.

Ett par undantag finns dock. Torsten Thurén gör en del kopplingar mellan de tre idealroller han menar finns bland svenska journalister och kön. Alla tre framställs som män, vilket med tanke på att han i stort sett undantagslöst benämner journalisten som "han", inte är konstigt.

"Agitatorn" är en av dessa idealtyper. Målet för honom är att påverka sin publik. Engagemanget föddes kring 1968, men nu är han inte längre någon revolutionär, utan slåss för demokratin i allmänhet, och fred, miljö, och utvisningshotade flyktingar i synnerhet. Han manipulerar intervjuer, intervjupersoner, vinklingar, etc, men fejkar ingenting. Hans favoritfras är att "objektivitet finns inte".

"-Varför skulle jag presentera lögnar och felaktiga åsikter, säger han indignerat. Agitatorn har alltså ett väl utvecklat självförtroende. Han känner sig både som en folkbildare och litet av en missionär. Han vet bättre än både sin publik och de flesta av sina kolleger, anser han med viss rätt. Agitatorn är nämligen mycket kunnig inom sina specialområden" (Thurén, 1988:327).

"Hantverkaren" ser sitt yrke som ett hantverk och vill egentligen inte påverka samhället, utan bara spegla det. Hans ideal är en speglade neutral journalistik. Verkligheten och idealet stämmer dock inte för honom. Att gräva efter fakta hinner han inte därför refererar han mest vad andra sagt. Han låter sig bjudas på lunch eller middag, eller till och med på mutresa, allt för att få information. Hans lojalitet mot tidningen står i konflikt med hans engagemang i idrottsföreningen, eftersom föreningsmedlemmarna uppmanar honom att skriva om föreningen och det tycker han är obehagligt.

"Men trots den lugna ytan är Hantverkaren bekymrad och sliten. Hans begynnande magsår beror inte bara på hårt arbete utan också på ständiga samvetskonflikter" (Thurén, 1988:328).

"Skjutjärnet" är den tredje idealtypen. Andra namn är: Proffset eller Undersökaren, men Skjutjärnet syftar på det romantiska draget hos honom.

"Han känner sig nämligen som en westernhjärte, som rider in i den lilla staden, avslöjar alla korrumpade politiker, nedlägger alla skurkar och sedan rider bort mot solnedgången. /.../ Överhuvudtaget är skjutjärnet hänsynslös i sina metoder. Sanningen är hans enda ledstjärna, och för att uppnå den skyr han inga

medel./.../ Skjutjärnet är ingen gentleman, men han är hederlig" (Thurén, 1988:325f).

Det sista syftar på att han visserligen inte bryr sig om att någon skadas av hans rapportering, men citerar alltid korrekt, och manipulerar inte.

Av de tre rollerna avfärdar Thurén två. Agitatorn anser han vara förlegad; han är egentligen en 1800-tals figur och att den tiden hade passat honom bäst. Hantverkaren är däremot allt för anpassad till dagens medievärld. Hans "ytlig megafonjournalistik" riskerar att försumma den kritiska granskningen. Tyvärr dominerar Hantverkaren dagens journalistkår, menar Thurén.

Det är Skjutjärnet som är stjärnan, men tyvärr kan det bara finnas några få sådana, som kan ge punktbelysning och avslöjar samhällets mörkare sidor. Den vanliga vardagsbevakningen är också mycket viktig, enligt Thurén.

Att de tre idealtyperna alla framställs som män har som sagt en logisk förklaring, i och med att Thurén benämner journalisten "han". Logik har emellertid inget med saken att göra. Frågan är om kvinnliga journalister och journaliststudenter kan identifiera sig med någon av idealen. Låt mig återkomma till detta.

Westernhjälten är en populär figur att likna journalister vid. Ytterligare ett sådant exempel finns i Anders Löwenbergs bok *Undersökande journalistik*. Boken börjar med att berätta om Watergate-skandalen. Woodward och Bernstein lyfts upp och hyllas som hjältar.

"Här kunde det amerikanska folket se en modern western: två rättfärdiga unga män som utmanade Makten. Endast beväpnade med Sanningen rensade de upp i Vita huset och fick en president på fall. Det räckte för att amerikanska folket skulle få en ny hjälte - the investigative reporter" (Löwenberg, 1992:12).

Hadenius och Weibull (1989) gör också en koppling mellan roll och kön. Det enda tillfället då Hadenius och Weibull könsbestämmer journalisten är i meningen:

"Journalisten skall självständigt och opartiskt granska och beskriva det som händer i samhället. Han kan inte ta hänsyn till om hans artikel gynnar eller missgynnar det "egna" partiet." (Hadenius et al, 1989:112).

Om detta är ett tecken på "lapsus lingue" eller "Freudian slip" är oklart. Är det med andra ord slarv i korrekturläsningen, eller spegling av ett omedvetet sätt att se den kritiske journalisten? Orsaken är dock irrelevant. Kruxet är hur de kvinnliga läsarna tolkar texten. Hindrar den manliga könsbestämningen kvinnorna från att ta till sig värderingarna? En annan fråga är om kvinnliga journalister kan identifiera sig med en

tuff, hård hjälte med pistol i högsta hugg, som inte drar sig för att gå över lik. Hindras de av denna beskrivning? Av de könsbestämda rollerna, så tycker jag att de flesta har klara "manliga drag", så som jag diskuterade i kapitlets inledning. Det är bara Thuréns "Agitator" som uppvisar några "kvinnliga" drag. Jag tänker då snarast på engagemanget och det beskyddande draget som finns hos Agitatoren. Den avfärdas dock av Thurén som en förlegad 1800-talsfigur.

Mitt intryck av de journalistiska idealroller, som framställs i kurslitteraturen vid JHG, är att det är ett manligt ideal. För det första dominerar spårhundsrollen. Det är egentligen en underdrift - den är allenarådande, och så som jag tidigare diskuterat, menar jag att den är mycket manlig till sin karaktär. För det andra, så görs (vid de få tillfällen det förekommer) direkta könskopplingar enbart mellan män och olika roller, framför allt spårhundsrollen. Det tredje är att nästan samtliga journalistiska föredömen som nämndes, stod för en aktiv, undersökande, kritiskt granskande och neutral journalistik. Dessa idealjournalister som nämndes står för en spårhundsroll. De var alla män, med ett par undantag. Någon öppning för kvinnlig journalistik verkar inte få utrymme i böckerna. Och några kvinnliga ideal - verkliga eller idealtyper - verkar inte heller finnas. Bilden är dock inte fullt så entydig, som jag hittills låtit påskina.

Kvinnliga författare - ett kvinnligt synsätt?

Idealbilden av en aktiv och neutral journalist är visserligen mycket entydig i kurslitteraturen, men det finns en del undantag från denna bild. Olika författare skiljer sig åt i hur de presenterar journalistroller och vilken roll de förespråkar.

Den första skiljelinjen går mellan allmänna böcker i masskommunikation och mer journalistikinriktade böcker. Det är främst i de senare som *en* tydlig journalistroll tas upp och det är framför allt ur de böckerna citaten ovan är hämtade. De övriga böckerna (Cf Weibull et al, 1991; DeFleur et al, 1987; Carlsson, 1988; Carlsson et al, 1991) tar för det första sällan upp journalistrollen och i de fall där det görs (Weibull et al, 1991; Carlsson, 1988) förespråkar inte *en* roll, utan ett antal möjliga roller beskrivs. Lars Hultén (i Carlsson, 1988) tar upp dilemmat en nyhetsrapportör står inför; skall man neutralt förmedla, eller skriva levande och engagerat. Det finns förmodligen flera åsikter om detta, flera journalistroller, menar han. Synsätten skiljer sig också förmodligen åt i olika journalistgrupper. Det senare är vad Melin och Löfgren (båda i Weibull et al,

1991) beskriver och diskuterar, utifrån en undersökning gjord om bland annat svenska journalisters yrkesroll. (Se vidare kapitel två i rapporten)

Torsten Thurén (1988) är en annan som också tar upp olika journalistroller, men skiljer sig från t ex Melin och Hultén genom att han förespråkar ett ideal. Ett annat undantag från de allmänt inriktade masskommunikationsböckerna är Hadenius och Weibulls bok *Massmedier*. De tar visserligen i ett kapitel om journalistrollen upp olika tänkbara roller, men i texten lyfts Spårhundsrollen fram, även om den inte direkt förespråkas.

Den andra skiljelinjen i kurslitteraturen går mellan manliga och kvinnliga författare. Framför allt två saker skiljer dem åt. För det första är kvinnor mer allmänna i sitt ämnesval och sätt att skriva. Det gäller inte minst journalistrollen. Märk också att kvinnor språkligt är mer allmänna och därigenom mycket mer genusneutrala. Neutraliteten märks också i fråga om journalistrollen: författarinnorna tar inte ställning såsom männen gör (Cf. Börjesson, Löfgren, Melin i Weibull, 1991). Det kan förstås bero på att de kvinnliga författarna på litteraturlistan främst skriver om allmänna masskommunikationsämnen (t ex mediestructur och mediekonsumtion) och inte om konkret journalistisk metodik.

I syftet med rapporten, finns en frågeställning huruvida kvinnor och män lyfter fram olika idealroller. Utifrån det jag hittills har sagt, kan jag faktiskt inte besvara frågan tillfredsställande. Det finns helt enkelt inte tillräckligt mycket att jämföra med. En poäng är givetvis att de kvinnliga författarna, som är utvalda, behandlar allmänna masskommunikationsämnen. Den enda bok, med kvinnlig författare, som tar upp journalistisk metodik är *Precision Journalism. A Practical Guide* av David Pearce Demers och Suzanne Nichols. Som tidigare nämnts är det ett mycket aktivt ideal som förespråkas i boken. Journalisterna skall ut och titta på världen, samla kunskap om den och förklara den. Det som trycks på, förutom aktiviteten, är kunskap, och författarna presenterar metoder för att samla in denna kunskap. Att därigenom dra en direkt parallell till pedagogrollen (som jag utgår ifrån är "kvinnlig" i sin karaktär) är att gå väl långt. Det man kan säga är däremot att det inte finns någon direkt koppling till den aktiva, men neutrala spårhundsrollen. Ingenstans sägs att journalisten måste vara neutral och opartisk. Likaså finns inga tips på "hårda och tuffa" metoder, t ex att använda sin kunskap för att trycka upp en direktör i ett hörn och avkräva honom på svar, eller att utnyttja källor. Så även om man inte kan säga att boken företräder en pedagogroll, så skiljer sig författarna åt från övriga (manliga) genom att *inte* förespråka spårhundsrollen.

Det enda övriga exemplet jag kan ta fram på en möjlig kvinnlig journalistik är hämtat ifrån Hanséns et als bok *Att skriva reportage*. I var sitt kapitel beskriver fjorton journalister hur de ser på sitt yrke i allmänhet och reportage i synnerhet. Fyra av dessa är kvinnor:

Lisbeth Axelssons drömjobb är att *verkligt* komma folk in på livet genom att göra ordentliga personporträtt. Christina Palmgren Rosenqvist vill att läsaren skall *känna* den person hon intervjuar, genom hennes text, och Anna Maria Hagfors poängterar att hon alltid sätter människan i centrum. Christina Palmgren Rosenqvist försöker vara så påläst hon bara hinner och vill förmedla något av den kunskapslängtan hon själv känner till sin publik. Christina Jutterström kallar DN för Kunskapshuset. Samtliga poängterar också sin egen medverkan i texterna.:

“Vad jag anser ska inte skymta, men däremot vem jag är” (Anna Maria Hagfors).

“Jag tolkar, sammanfattar, är på det sättet närvarande i texten” (Christina Palmgren Rosenqvist).

“I ett bra reportage skall man känna igen reportern utan att se på bylinen vem det är som skrivit det” (Christina Jutterström).

Lisbeth Axelsson tycker, slutligen, att det är viktigt är att vara nyfiken och att få in en lokal vinkel, samt att ta läsaren med humor.

Att utifrån fyra korta återgivna intervjuer låta "kvinnlig journalistik" komma fram, och dessutom kontrastera den mot åtminstone en halv hyllmeter omskriven "manlig journalistik", låter sig givetvis inte göras. Jag kan bara förmedla de intryck jag har fått och jag tycker att de fyra journalisternas syn skiljer sig en hel del, dels från de tio män vars åsikter också refereras egna kapitel och dels från kurslitteraturen i stort. De trycker inte på att hitta Sanningen, att alltid vara neutral och inte märkas i texten, att vara tuff och kritiskt granskande. De vill istället påverka, förmedla kunskap (genom att själva skaffa sig den) och synas i texten. De sätter människan och kunskapen i centrum, inte den sannings-grävande metoden. I samtliga fall tycker jag mig finna drag av pedagogrollen, även om intervjuerna är något för korta för att jag skall kunna dra några större slutsatser av det. Att jag valde att lyfta fram dessa intervjuer har två orsaker, som sammanfaller. Det första är att försöka besvara frågan om män respektive kvinnor lyfter fram olika journalistiska ideal, och det andra är att visa på att det finns andra ideal än Spårhundsrollen i kurslitteraturen.

Poängen bakom att undersöka vilken journalistroll som förespråkas i kurslitteraturen är kopplingen till genus. Spårhundsrollen, som är mer manlig till sin karaktär, dominerar, medan pedagogrollen, som är mer kvinnlig, nästan försvinner, liksom de

kvinnliga idealen i övrigt - och andra journalistideal. Kommer då de kvinnliga JH-studenterna att bli helt ideallösa, i den allmänna bristen på kvinnliga ideal, eller antar de det ideal som lärs ut, även om det är "manligt"?

För att åter knyta tillbaks till journalisternas uppfattning av sin ideala yrkesroll (se kapitel 2), så visar det sig som man kan förvänta sig, att det finns en stark koppling mellan kön och roll, och mellan kön och spårhundsrollen. Spårhundsidealet är emellertid, relativt sett, mycket starkare förankrat bland *kvinnliga* journalister - de som gått *journalisthögskola*. Tydligt påverkas de av den bild av journalistideal, som ges i kurslitteraturen. Den lilla koppling som finns mellan män och spårhundsrollen i litteraturen hindrar dem tydligen inte från att anta rollen. Det är helheten som betyder något, och helheten pekar på en aktivt, neutralt ideal, må vara att det bara är manliga förebilder för det som lyfts fram. Litteraturens konsekvenserna i övrigt skall jag diskutera i det avslutande kapitlet.

6. Slutsatser

I detta avslutande avsnitt är min avsikt att först ge en kort sammanfattning, därefter diskutera både förklaringar till och konsekvenser av sakernas tillstånd. Jag är medveten om att det i diskussionen finns mindre underlag att utgå ifrån. I min analys har jag emellertid sökt knyta an till den allmänna syn på genusproblematiken som Yvonne Hirdman fört fram bland annat inom maktutredningen. I avslutningen har jag också dristat mig till att utveckla några personliga tankar om möjliga åtgärder.

Sammanfattning

Tre huvudsakliga problemområden har undersökts i denna genomgång av kurslitteraturen vid Journalistutbildningen. Det första området är andelen kvinnliga författare i kurslitteraturen. Det andra är genusperspektivet i språket och texten, och det tredje är vilken journalistroll som lyfts fram i litteraturen och dess koppling till genus.

Sett från ett jämställdhetsperspektiv, är resultaten mycket nedslående. Den manliga dominansen är i stort sett total. Bland författarna är ungefär en fjärdedel kvinnor, men de flesta finns bland referenslitteraturen. Om man bara ser till den obligatoriska litteraturen, så är endast drygt var tionde författare kvinna. Det är alltså en liten minoritet av litteraturen som är skriven av kvinnliga författare, och den är mycket snett fördelad i utbildningen. Med ett undantag, ligger samtliga böcker av kvinnliga författare inlagda det sista året, koncentrerat till tre kurser.

Språket är dock mycket könsneutralt. Journalisten betecknas oftast i tredje person singularis som "hon/han", kollektivt som "journalistkåren", eller i direkt tilltal som "du". I tre böcker benämns journalisten som "han", och i två böcker som "hon". Tyvärr räcker det emellertid att man skrapar lite på ytan, så faller den könsneutrala fasaden samman. Män dominerar kvantitativt i nästan alla aspekter. Nästan samtliga journalister som nämns, och som lyfts fram som ideal är män. De exempel som hämtas från reportage, är nästan alla av män. I fiktiva exempel dominerar män. De verkliga personer, som får illustrera exempel, eller hänvisas till är nästan samtliga män. Bland forskarreferenserna finns ytterst få kvinnor.

Det finns dessutom en mycket tydlig tendens till att kvinnan, både som journalist och allmänt sett, benämns i nedsättande ordalag. Som journalist nedvärderas hon givetvis indirekt genom att inte refereras till. Ett mer konkret exempel är de två böcker där journalisten benämns "hon". Nästan hundra procent av alla idealjournalister som nämns är män, medan den anonyme journalisten är kvinna, och bokens budskap är att det är dessa, kvinnorna, som skall lära sig av de duktiga männen. Vid flera tillfällen lyfts dessutom kvinnliga journalister fram som skräckexempel, negativa ideal. Det görs aldrig med män.

Vad gäller kvinnor i allmänhet, så finns en stark koppling mellan män och eliten i samhället. Män är professionella, mäktiga och aktiva, men också något skurkaktiga. Kvinnor är sekreterare, offer (för manlig aktivitet) eller horor. Framför allt är kvinnor inte aktiva, mäktiga eller yrkesverksamma. Vid endast ett par tillfällen nämns kvinnliga politiker. När kvinnor nämns förknippas de dessutom ofta med något negativt. I övrigt kan man säga att i de flesta exempel är traditionella könsrollsmönster mycket tydliga.

Ett direkt genusperspektiv är mycket ovanligt. De områden där kön tas upp är språk, mediekonsumtion, journalistkårens sammansättning, och värderingar, manlig journalistisk värld och kvinnlig journalistik. Visserligen tas kön upp som betydelsefull faktor inom de nämnda områdena, men orsakerna bakom detta, eller konsekvenserna av det diskuteras knappast av någon författare. I endast en bok finns diskussioner om betydelsen av kön.

De journalistiska ideal som dominerar kurslitteraturen är att likna vid "Spårhundsidealet". Aktivitet förespråkas. Journalisten skall vara avslöjande, granskande, fri, proffsig, kunnig och vara del av tredje statsmakten. Det finns också ett starkt avståndstagande från ett passivt ideal. Neutralitet förespråkas också. Det är Sanningen som skall fram och journalisten skall inte lägga sina egna värderingar i nyhetsmaterialet, utan förhålla sig objektiv. Någon direkt koppling mellan roll och genus finns knappast, mer än vid ett par tillfällen, då innehavare av en del roller ges en maskulin beteckning (han). Kopplingen till genus finns däremot indirekt i karaktäriserandet av idealrollerna. Spårhundsrollen är mer maskulin och pedagogrollen är mer feminin.

Det finns en viss skillnad mellan manliga och kvinnliga författare. Kvinnor har ett mer genusneutralt språk. De exempel de ger är också mer genusneutrala och traditionella könsrollsmönster förekommer inte hos dem i samma utsträckning som hos man-

liga författare. Likaså nedvärderar de inte kvinnor. Författarinnorna använder sig i mycket högre utsträckning av referenser till andra kvinnliga författare. De tar dessutom upp och diskuterar genusproblematiken i mycket högre utsträckning än män. Vad gäller journalistrollen, så förespråkar de inte lika starkt som männen ett visst ideal. Man kan ändå utläsa att de trycker på ett aktivt ideal. Dessa skillnader beror delvis på att de kvinnliga författare, som finns med på kurslistorna skriver om andra ämnen än männen på samma listor.

De slutsatser jag kommit fram till skiljer sig en hel del från den studie som gjordes av brittiska och amerikanska läroböcker i journalistik, samtidigt som en del är gemensamt (Cf Steiner, 1992). Moderna läroböcker i journalistik har tydligen ett mycket genusneutralt språk, inte bara i Sverige. Det verkar som att medvetenheten har blivit större om att journalistyrket inte längre är helt manligt. Ett exempel på det är de tre böcker där journalisten (nästan) konsekvent betecknades som en man; *valet* diskuterades i inledningen. Tyvärr sträcker sig inte Steiners studie längre än att se till hur, var och i vilken kontext läroböcker behandlar kvinnliga nyhetsarbetare. Att som Steiner, totalt hoppa över manliga journalister och män i allmänhet, för att deras framställning är implicit och oproblematiserad, är att förenkla väl mycket. Särskilt som bilden domineras så totalt av män, åtminstone i de svenska läroböckerna. Jag tror inte heller att amerikanska och brittiska böcker skiljer sig på den punkten. Därför är det viktigt att se till helheten, och att gräva sig igenom ytan. Därigenom framträder också mönstren så mycket tydligare; det som verkar som en liten petitesse i en bok, blir till ett större problem, när man ser att samma sak återkommer i många böcker.

Genussystemets spegling i läroböckerna

Varför domineras då läroböckerna av män och varför omtalas många av få kvinnor som nämns i nedsättande ordalag? Låt mig diskutera detta utifrån Yvonne Hirdmans (1990) tankar om genusystemet. Fram till för några årtionden sedan, var antalet kvinnor inom journalistyrket mycket få och yrket sågs också som manligt. Det avspeglar sig inte minst i de tidiga läroböckerna i journalistik. Kvinnor sågs som inkräktare, och deras kvinnlighet som ett problem (Steiner, 1992). Detta illustrerar en av de två genuslagar som Hirdman nämner: lagen om könens isärhållande, eller segregationsprincipen - män och kvinnor får inte blandas, journalistyrket skall förbli manligt. Sedan slutet på sextioalet har journalistikens sociala struktur förändrats radikalt, dels

har en "medelklassifiering skett" och dels har andelen kvinnor ökat drastiskt (Weibull et al, 1991; Melin, u a). Journalistyrket är med andra ord inte längre enbart ett manligt yrke. Det mekaniska särhållandet är brutet, för att tala i Hirdmans termer. Jag vill påstå att åtminstone författarna till kurslitteraturen är medvetna om detta, d v s att journalistyrket inte längre är en rent manlig domän. Därav det könsneutrala språket. Man kallar inte längre "journalisten" automatiskt "han", och gör man det så diskuteras det i förordet. Hirdman menar dock att detta inte behöver innebära att det *normativa* särhållandet är brutet. Och så är inte heller fallet i kurslitteraturen.

Detta beror, om vi tolkar det utifrån Hirdmans tankar, på den andra genuslagen: den manliga normens primat, eller hierarkiprincipen. Den innebär, förutom att "det manliga" är överordnat och "det kvinnliga" underordnat, också att manliga normer uppfattas som neutrala och "mänskliga", vilket betyder att manliga normer styr utan att uppfattas som styrande; de har impregnerat samhällsinstitutioner. De är "tool-makers" i Lana Rakows (1988) termer. För att det normativa särhållandet skall brytas, skall det manliga överordnandet inte längre uppfattas som självklart eller ens rimligt. Överfört till journalistikens område så skall alltså t ex manliga nyhetsvärderingar, eller idealroller ifrågasättas. Så är det dock inte i kurslitteraturen vid JH. Män dominerar i litteraturen. Manliga värderingar dominerar. Alla dessa journalistiska förebilder som lyfts fram, kopplingen mellan män och samhällselit i exempel, framhävandet av spårhundsidealet et cetera, är exempel på detta. Även om det är accepterat att kvinnor kan bli journalister, så tas de manliga värderingarna för givna. Det märks också i det sätt på vilket kvinnliga journalister behandlas. Ja, för det första nämns de inte som ideal särskilt ofta. För det andra, så skuffas de undan till speciella avsnitt, där de och kvinnlig journalistik tas upp som något nytt (vilket det väl är) och något speciellt. Det speciella med manliga journalister, eller manlig journalistik, nämns över huvud taget inte någonstans. Det är normen, mot vilken kvinnor och deras värderingar ställs och jämförs.

Sen var det det där med nedvärderingen. Enligt Hirdman, så måste männen försvara sin position, sitt utrymme, om nu kvinnor lyckas ta sig in på deras område. Att Ann-Marie Åsheden beskrivs som "varnande exempel", Astrid Lindgren som en "sagotant" och Lill-Babs som någon som bara säljer "lösnummer" ser jag som sådana försvarsstrategier, må vara omedvetna. Ett annat effektivt sätt att nedvärdera kvinnor utan att verka nedvärderande, är alla små skämt som förekommit om traditionell kvinnlighet (t ex oförmågan att välja bland 29 klänningar etc).

Anna Jónasdóttir (1991) har lagt till en lag till Hirdmans två genuslagar. Bevarandepriincipen kallar hon den och uttrycker sitt "teoretiska imperativ" som:

"Kön vare frånvarande från kausalpotenta kollektiva sammanhang!" (Jónasdóttir, 1991:36)

Här kan vi kanske få förklaringen till att kön, eller genus, inte tagits upp som en viktig förklaringsfaktor av så många författare. Jag tänker då t ex på alla tabeller i *MedieSverige '91* (Carlsson et al, 1991) eller i *Massmedier* (Hadenius et al, 1989) där förklaringen med hänsyn till kön ger intressanta resultat, men som ytterst sällan kommenteras. Ett annat exempel är *Theories of Mass Communication* (DeFleur et al, 1990), som inte ens nämner feministiska masskommunikationsteorier i sin "heltäckande" (?) bok om masskommunikationsteorier. Att göra det skulle, enligt Jónasdóttir, vara ett politiskt och ideologiskt ställningstagande och ett erkännande att kön och makt hör i hop; att män har makt för att de är män. Inom journalistikens område skulle det betyda att man erkänner t ex att manliga journalister är chefer för att de är män, eller åtminstone att de har lättare att bli chefer. Det vore förstås lite väl magstarkt...

Detta gäller emellertid främst de manliga författarna. Att kvinnor skiljer sig åt från män i författandet av läroböckerna kan innebära att de *inte* ser den manliga normen som självklar. Att författarinnorna är mer genusneutrala och inte låter männen dominera sina texter, att de inte med hjälp av kläm-käcka skämt eller annat, nedvärderar kvinnan, samt att de låter ett något annat journalistiskt ideal komma fram, visar att de inte låter den manliga normen vara överordnad, för att använda Hirdmans terminologi.

Varför finns det så få böcker av kvinnor på JHG:s kurslista? Det är en ganska komplicerad fråga att besvara, men jag vill lyfta fram några punkter, som jag tror har påverkat urvalet. Det första, som faller mig i blicken, är den stora dominansen av manliga lärare, framför allt få "fasta" tjänster, vilket bland annat innebär att de har större påverkansmöjligheter. Män väljer manliga författare. Män föredrar, t ex skönlitteratur skriven av manliga författare, medan det spelar ingen roll för kvinnor om det är en man eller kvinna som skrivit boken (Anshelm, 1991). (Det förklarar också delvis att kvinnliga författare har fler referenser till andra kvinnor.) Sett ur det ljuset är det tämligen enkelt och självklart att män dominerar kurslitteraturlistorna, eftersom de dominerar lärarkåren. Resonemanget kan emellertid kompliceras något. Om mannens handlande går ut på att hålla sitt (kulturella, sociala, ekonomiska etc) utrymme fritt från kvinnor och kvinnlighet (Hirdman, 1991), så undviks givetvis kvinnliga tankar i tryckt form. Särskilt intressant i det här ljuset är att endast en bok om journalistik, eller handbok i sättet att vara journalist har kvinnlig medverkan. Det går tydligen an att välja böcker av kvinnor, så länge de håller sig till acceptabla ämnen : mediestatistik, mediestruktur etc. När det gäller det

primära på JH, undervisningen i hur man skall arbeta som journalist, anses det tydligen inte finnas några böcker av kvinnor som behandlar journalistik på ett bra sätt. Åtminstone inte på de obligatoriska kurslistorna.

Det för mig in på ett annat område jag finner intressant. Visst finns det kvinnor som skriver om journalistik, men de är alla placerade på referenslistorna. Studenterna *behöver inte* läsa dem, vilket förstås innebär att de inte har samma tyngd som den obligatoriska litteraturen. Orsaken till att man som lärare väljer bort litteratur, eller lägger vissa böcker på en referenslista istället för att göra dem obligatoriska, kan givetvis vara att man inte tycker att texten håller ämnesmässigt, av någon anledning. En annan orsak kan vara att man tycker att det är annat än litteraturen som har pedagogisk betydelse, t ex diskussioner på lektionerna, dagsaktuella artiklar et cetera. Man kan då från gång till annan "skraddarsy" kursen efter behov eller dagsläget. Det visar sig också, om man tittar på lektionernas innehåll, att det faktiskt finns kurser med kvinnligt perspektiv på JH (förutom kursen Journalistrollen på termin fem, som jag tidigare nämnt), trots att det inte syns på kursplanerna eller litteraturlistorna. Under Introduktionskursen delas t ex ett kompendium ut, som tar upp kvinnligt perspektiv i texter (Ahlmér, 1992). Aktuella artiklar delas också ut och diskuteras utifrån bl a kvinnligt och manligt perspektiv. Dessutom delas en "inspirationslista" men en mängd titlar - varav många med kvinnliga författare - ut till studenterna. På "Press-grenarna" på termin tre och fem, förs också en medveten diskussion om kvinnlig journalistik, och "Spårhundsidealet" tas upp och kritiserar. "Inspirationslistor" med kvinnliga författare delas även ut på dessa kurser till studenterna.

Vad som förvånar mig är att allt som har med genusperspektiv att göra, görs *informellt*. Det tas upp och diskuteras under lektioner, men syns inte på kursbeskrivningarna. Böcker av kvinnor, som anses mycket bra, läggs inte som obligatorisk litteratur, utan läggs i bästa fall på referenslistor, eller som tillval. Rimligtvis torde konsekvensen tyvärr bli att de inte uppfattas som lika viktiga av studenterna.

Kurslitteraturens och JH:s roll i socialisationsprocessen

Jag har hittills mest diskuterat orsakerna bakom den manliga dominansen i texterna och bland författarna. Konsekvenserna av det har jag knappast berört. Utifrån det material jag har, låter det sig inte heller göras så lätt. Jag nämnde i rapportens andra kapitel att studenterna har socialiserats in i en journalistroll redan innan de blivit journa-

lister. För att kunna verifiera påståendet - och framför allt vilken roll JH spelar i denna process - behöver jag följa JH:studenter under flera år, för att se om deras värderingar förändras. Den informationen har jag ännu inte; det ingår i ett annat av det pedagogiska projektets delprojekt att göra den undersökningen (se sidan 1). Men trots att det varken finns tillräckligt underlag, eller ens utrymme för det, vill jag ändå kort diskutera problemet.

Att journalistutbildningen ensam skulle socialisera in studenterna i en journalistroll och i (eller bort från) ett könstänkande förefaller en orimlig tanke. Det är snarare så att JH speglar omvärldens uppfattningar, både vad gäller journalistens roll och könsroller. Ett tydligt exempel på detta visas i en undersökning av läroböcker i årskurs fyra (Pflanz et al, 1992) där samma tydliga könsrollsmönster framträder. I läroböckerna är män aktiva, dominant, äventyrliga, självständiga och har sin identitet i yrkesrollen. Kvinnor däremot, framställs som blyga, tysta, passiva, vårdande, söta. De befinner sig mest i hemmet och yrkesarbetar aldrig. Med andra ord, är bilderna nästan identiska med dem i läroböckerna vid JH (förutom att i årskurs fyras böcker figurerar fler barn). Från grundskolan och uppåt förföljs eleverna/studenterna av samma värderingar kring könsroller i sina läroböcker. JH-litteraturen följer alltså bara ett redan existerande mönster.

Inte desto mindre fungerar JH som en socialisationsagent, och för in studenterna i ett visst tänkande. JH skapar visserligen inte könsrollstänkandet, men förstärker det. Samhällets rådande normerna utmanas alltså inte. Istället för att kritisera, så underbyggs traditionella värden. Det här återspeglas inte minst i läroböckerna som ju är ett maktinstrument, eftersom de framstår som en auktoritet för studenterna (Cf. Steiner, 1992). Att då traditionella könsrollsmönster dominerar i böckerna, att kvinnlig/manlig journalistik utelämnas, liksom kvinnor över huvud taget, och att Spårhundsidealet lyfts fram, torde självfallet få konsekvenser för studenternas värderingar. JH *skall* givetvis socialisera in studenterna i ett tankesätt, eller värderingar. Frågan är vilka? Vilken roll skall JH och dess kurslitteratur spegla. Skall utbildningen underbygga eller utmana samhällets normer?

Även om JH självklart inte är ensam om att socialisera in studenterna i en journalistroll, så har ändå utbildningen viss betydelse. Undersökningen Journalist'89 visar att de journalister som har JH-utbildning, och de som har annan universitetsutbildning, inte skiljer sig åt i sina motiv att vilja bli journalister. Däremot skiljer de sig markant i synen på sin yrkesroll. Som tidigare nämnts, har de forna JH-studenterna mycket klarare uppfattningar i de flesta frågor som rör värderingar kring journalistyrket, inte

minst vilken idealroll de har. Idealet är att granska och kritisera maktbärande och orättvisor, dvs de har ett Spårhundsideal. Vilken grad detta beror på det ideal som dominerar utbildningen kan jag inte säga - men däremot är det tydligt att idealen överensstämmer.

Vilka blir konsekvenserna för de kvinnliga JH-studenterna? Om män dominerar så totalt, bland lärare, författare och i litteraturen, så har de få kvinnliga föredömen - åtminstone på skolan. Vid flera tillfällen i rapporten har jag ställt frågan om kvinnor blir ideallösa, för att män dominerar, och om de blir avskräckta av ett "manligt" ideal som Spårhundsrollen, för att t ex den macho Westernhjälten ofta ses som dess arketyper. Det verkar inte vara fallet. Det är till och med så att bland kvinnliga journalister med JH-utbildning är spårhundsidealet starkast förankrat. Dessa kvinnor har alltså antagit ett manligt ideal. Till och med i högre grad än männen med samma bakgrund. Varför? En vid det här laget klassisk aforism säger att "kvinnor måste vara dubbelt så bra som männen för att anses hälften så bra". Kanske är det så att JH-studenterna har insett att de måste spela spelet på männens villkor om de karriärsmässigt vill komma någonstans i den manligt dominerade journalistvärlden (även om den inte längre är dominerad av män i lika hög grad som tidigare). Detta är emellertid varken något nytt eller särskilt överaskande fenomen. Det jag tycker är värt att poängtera är att det finns en hel del - både kvinnor och män - som gått JH och vars pedagogideal är mycket starkt. Systemet är alltså inte deterministiskt. Både bland författarna och bland JH-studenterna kan vi se att det är en del som bryter "genussystemets lagar" och går sin egen väg.

Från "tool-users" till "tool-makers"

Skall vi låta saken bero vid det? Ska vi överlåta åt studenterna att förkasta eller anta det manliga ideal som lärs ut via kurslitteraturen på JH? Nej, det är visserligen viktigt att belysa en situation - i det här fallet bilden av manligt och kvinnligt i kurslitteraturen. Det verkliga arbetet börjar emellertid nu. Män och kvinnor är inte för alltid bundna vid de genuskontrakt som Hirdman (1990) beskriver. Det krävs dock att vi börjar inse att det "manliga" inte är det "männliga", utan att människan har två genus, med många likheter, men också en del skillnader. Vi kan inte längre tillåta att endast män är "tool-makers", utan vi måste underlätta för kvinnor att lämna den traditionella rollen som enbart "tool-users", så att de själva kan skapa sina egna "verktyg" (Cf Rakow, 1988). Detta borde vara ett mål för JH att arbeta mot.

Det är viktigt att påpeka att jag *inte* vänder mig emot att manliga journalister och spårhundsidealet lyfts fram i JH:s kurslitteratur, utan det är den totala dominansen av

män och ensidigheten, som skapar problem. Genom framför allt den obligatoriska litteraturens manliga dominans (på alla plan), så förstärks mäns och kvinnors traditionella positioner, istället för att ifrågasättas. Jag tycker alltså att JH *skall* kritisera de traditionella och i samhället rådande könsnormerna och inte bara återspegla och därmed förstärka dem.

Som jag inledningsvis skrev, hoppas jag att denna rapport inte ses som ett avslutat arbete, utan som en början. Jag vill därför drista mig till att ge en del förslag på förändringar som kan göras. Det skall ses som ett diskussionsunderlag, och är inte direkt riktat till JH i Göteborg, utan mer generellt - också till andra institutioner i landet. Ty även om jag gjort studien i Göteborg, så tror jag att situationen är likartad även på andra ställen.

Det finns en hel del att säga om texterna. Att de traditionella könsrollerna är så vanligt förekommande tycker jag är förkastligt. Jag efterlyser en språklig medvetenhet. Kopplingen man - elit, man - professionell yrkesutövare är alldeles för tydlig. Kvinnor bör figurera i professionella yrkesroller (och inte bara som sekreterare) i exempel som tas upp - både fiktiva och verkliga personer. Fler kvinnliga politiker, advokater, företagsledare, med andra ord. Att undvika skämt, som syftar på mäns och kvinnors könsroller, är också önskvärt. De blir i längden bara plumpa. Det är viktigt att också lyfta fram kvinnor som ideala journalister. Även om de till antalet är färre än männen, så finns det gott om dem. Det borde alltså inte vara någon större konst att bland uppräbbladet av bra manliga journalister nämna ett antal kvinnor. Självfallet efterlyser jag också genusperspektiv i högre grad, att betydelsen av kön och genus diskuteras, att kön tas med som en viktig faktor i analyser, att feministiska masskommunikations-teorier beskrivs och kritiseras, att den eventuella förekomsten av manlig respektive kvinnlig journalistik tas upp, etc.

Liksom jag tycker att inte bara män bör lyftas fram som idealjournalister, så tycker jag att det journalistiska ideal, som lärs ut är allt för ensidigt. Det borde finnas större utrymme för andra ideal. Kritiskt granskande Westernhjältar, må vara aldrig så nödvändiga, men det *finns* andra sätta att bedriva journalistik, och det borde också tas upp. Det är speciellt viktigt om man ser spårhundsrollen som "manlig" till karaktären och pedagogrollen mer "kvinnlig".

Det är alltså viktigt att man som läroboksförfattare är språkligt medveten, att göra val och förklara dessa. Det låter kanske enkelt, men det är ett svårt arbete att kasta bort gamla vanor, att bryta språkliga mönster. Även om man gör medvetna val, så är det lätt att falla tillbaka i gamla banor. Hanséns och Thors (1990) bok och inte minst min egen text

(Melin i Weibull et al, 1991) är exempel på det. Ytterligare en svårighet man står inför som författare är att verkligheten inte är lika jämställd, som man kanske skulle vilja visa i sina böcker. Det är *facto* en majoritet av män bland journalister, företagsledare, politiker. Vissa kvinnliga journalisters reportage är kanske *de facto* såpass dåliga att de förtjänar att tas upp som varnande exempel. Spårhundsidealet dominerar *de facto* bland journalister, och kanske också i opinionsklimatet, et cetera. Skall man då som läroboksförfattare spegla en sådan verklighet, eller tänka i pedagogiska termer - i jämställdhetens namn - och lyfta fram fler kvinnor och kvinnligt ideal? Sett utifrån de texter jag har gått igenom, så är frågan inte särskilt svår att besvara. Litteraturen speglar faktiskt inte en existerande verklighet. Män dominerar inte så totalt, som böcker ger intrycket av. Det finns långt fler kvinnliga politiker, journalister än som framgår i texterna. Att plocka fram dåliga reportage som exempel, kan visst ha sina poänger, men de får inte enbart vara av gjorda av kvinnor - och jag är säker på att finns dåliga reportage gjorda av män. Det är alltså inte frågan om att göra våld på verkligheten - tvärtom. Rent principiellt, tycker jag dock att man kan ha opropotionellt många kvinnor i texterna, i förhållande till verkligheten. Om målet är att uppmuntra kvinnliga studenter att lämna en traditionell roll, så bör man ge dem ideal. Dessutom är det är knappast troligt att kvinnor och kvinnligt ideal skulle ta överhanden - den manliga dominansen är för stor. Medvetenhet är alltså svaret.

Framför allt riktar jag min uppmaning till manliga författare; det är hos dem jag mött de största problemen. Är då deras obalanserade skrivsätt en effekt av bristande medvetenhet, eller en effekt av deras sätt att tänka? Vad gäller den första frågan, så tror jag att de i högre grad än kvinnor tar den manliga normen för given. Det skulle i så fall tyda på att de är mer omedvetna än kvinnor om könets betydelse och konsekvenser. Att öka medvetenheten om genusproblematiken skulle därför vara ett stort och viktigt steg. Sen är det givetvis så att manliga författare också per definition har manliga normer - i högre grad än mer än kvinnorna (man kan givetvis som kvinna insocialiseras i manligt tänkesätt). Det här har alltså inte med "medvetenhet" att göra, utan är en fråga om i vilken utsträckning "manligt" tankesätt och normer skall få uppta utrymme. För självfallet är det viktigt att männens normer skall framträda i texterna, t ex journalistiska ideal. Det får dock inte ske *på bekostnad* av kvinnliga normer, och de bör inte dominera så totalt såsom är fallet idag.

Att ändra de existerande texterna, som finns upptagna på kurslistorna, låter sig givetvis inte göras. Så vad kan vi göra för att ge kvinnliga studenter möjlighet att också

bli "tool-makers"? Ett sätt är att ge studenterna kvinnliga förebilder. Att lärarkåren är så manligt kominerad, kan man givetvis inte göra något åt - i alla fall inte på kort sikt. På längre sikt tycker jag dock borde finnas fler kvinnliga adjunkter och lektorer - alltså inte bara timanställda lärare. Förhoppningsvis kommer detta att lösa sig självt, eftersom kvinnliga studenter har varit i majoritet både på JH och på forskarutbildningarna. Ett mer kortsiktigt sätt att tilhandahålla kvinnliga förebilder är att bjuda in kvinnliga journalister, gärna med olika förhållningssätt till yrket. (Det förekommer redan på en del kurser.)

Det är också viktigt att peka på betydelsen av kön, d v s diskutera genusproblematiken, kvinnligt och manligt - med deras likheter och skillnader. Tidigare tog jag upp att det mesta av denna typ av diskussion förs inofficiellt. Det finns inte inskrivet i kursplanerna, och litteratur kring området finns inte medtagen på de obligatoriska kurslistorna. Istället för att gömma bör man göra diskussionerna mer officiella och skriva in dem i kursplanen, respektive böckerna i litteraturlistorna. Därigenom ger man både genusdiskussionen och böckerna mera tyngd - man visar för studenterna att det anses viktigt. Å andra sidan tror jag att det är viktigt att "kvinnlighet" eller "kvinnlig journalistik" inte enbart skuffas undan till ett "kvinnligt getto" i en delkurs, eller tillval i en kurs, utan att det finns med i de flesta kurser genom hela utbildningen. Det borde vara lika självklart att ta upp och diskutera / kritisera olika perspektiv på journalistiken (manligt och kvinnligt), som att ta ett för givet (det manliga). Det gäller, som tidigare nämnts, inte bara genusproblematiken, utan även det journalistiska ideal som lärs ut behöver problematiseras. Man kan dra en parallell till andra ämnen. Att enbart ta upp ett perspektiv på t ex sociologi eller medie- och kommunikationsvetenskap är nästan otänkbart. Kanske behöver hela utbildningen ses över, och nya pedagogiska grepp tas. För journalisthögskolornas del finns det nu ett gyllene tillfälle för den här typen av förändringsarbete, i och med linjesystemets förvandling till utbildningsprogram.

Denna studie har varit koncentrerad till kurslitteraturen, och jag har givetvis en del synpunkter på förbättringar. En kommentar jag ofta fått när jag talat med olika lärare på JH och annorstädes, är att "det finns ju inga bra böcker av kvinnor". Bakom uttalandet ligger säkert både lathet, brist på vilja att söka, men också ett rejält korn av sanning. Det finns helt enkelt fler böcker inom ämnesområdet skrivna av män. För att komma bort från den manliga dominansen bland kurslitteraturen, ser jag i huvudsak två vägar att gå. Den första gäller urval av litteraturen. Tidigare efterlyste jag en medvetenhet i språket, och givetvis bör urvalet av litteraturen ske medvetet. Att tillsätta grupper, med uppgift att söka efter bra kursböcker - både med tanke på ämnesområdet och genus-

perspektivet. Det bör dock påpekas att det givetvis inte är så att kvinnor per definition har bra genusperspektiv/är genusneutrala. Man skall inte undvika manliga författare, snarare försöka hitta bra kvinnliga. Det gäller helt enkelt att vara medvetenheten om genusperspektivet när man väljer, särskilt som den manliga dominansen (inte bara bland författarna) i dag är så stor. Ett sätt är att undvika manlig dominans i de grupper som tillsätts för att göra litteratururvalet. Jag vet att det redan har tillsatts en litteraturgrupp med just detta syfte - och med kvinnliga lärare från olika institutioner.

Förutom att hitta rätt på de bra kvinnliga författarna, för att bryta den manliga dominansen, så är den andra vägen att se till att fler kvinnor skriver. Liksom de kvinnliga studenterna bör upmuntras att bli "tool-makers", så borde exempelvis kvinnliga lärare uppmuntras att skriva läroböcker, eller i enklare form: kompendier. Därigenom utökas utbudet, och möjligheten att få texterna mer genusneutrala, få ett kvinnligt / genus perspektiv samt att få fler journalistideal belysta ökar. Ett exempel på att detta faktiskt är möjligt är, att inom detta pedagogiska projekts ram, har en lärare fått möjlighet att utveckla ett kompendium, som hon tidigare delat ut som "ett litet papper" och som inte varit obligatoriskt.

Slutligen vill jag betona vikten av den här typen av studier. Analys av kurslitteratur är för det första viktigt för att få upp ögonen för genusproblematik och dominansen av manliga normer i kurslitteraturen. Det är betydelsefullt för blivande kursboks-författare, som förhoppningsvis beaktar problemet innan de skriver, men också, som nämnts, för kursansvariga - som skall välja litteratur, och för studenter, som kan få hjälp att se kritiskt på den litteratur de tvingas läsa. För det andra tjänar sådana här undersökningar som ett utvärderingsinstrument. Som lärare kan man se den litteratur man valt ur ett nytt perspektiv. Det kan göra att man eventuellt omvärderar den och förhoppningsvis förändra sina kurser till det bättre. Det är alltså viktigt att liknande studer görs kontinuerligt, och inte bara inom journalistikutbildningens område.

Vad som görs är emellertid inte viktigt, utan det viktiga är att medvetenheten om den totala manliga dominansen ökar, och att detta förhållande förändras. Min förhoppning är, att denna rapport kan utgöra en hjälp i arbetet.

Appendix: Kurslitteratur vid Journalisthögskolan i Göteborg 1992

Obligatorisk litteratur om Journalistik eller journalister:

Andersson, Lars Gunnar (1985) *Fult språk*. Malmö, Carlssons förlag.

Axberger, Hans Gunnar (1991) PO 1990 - en översikt i *Massmedia 1991 Handbok för journalister, informatörer och andra som följer press, radio TV*. Stockholm, Tiden.

Boman, Ragnar; Edman, Mats; Mosander, Jan (1989) *Konsten att undersöka ett företag*. Oslo/Gøvik, Tidens förlag.

Carlsson, Ulla., Anshelm, Magnus, *MedieSverige '91 Statistik och analys*, Göteborg, Nordicom-Sverige, 1991.

Kapitelförfattare:

Olof Hultén: Medieutvecklingen i ett europeiskt perspektiv

Lennart Weibull: Förändringstendenser i mediasystemet

Karl Erik Gustafsson: Ekonomisk översikt av 1980-talets massmedieutveckling

Lennart Weibull: Dagspress

Helene Hafstrand: Tidskrifter

Magnus Anshelm: Böcker

Magnus Anshelm: Sveriges Radio (koncernen)

Lowe Hedman: Radio

Olle Findahl: Svensk television

Madeleine Kleberg: Kabel- och satellit-tv

Lasse Svanberg: Film och video

Robert Burnett: Fonogram

Tomas Gröndal, Magnus Anshelm: Reklammedier

Carlsson, Ulla (red) *Forskning om journalistik* Nordicom-nytt/Sverige 4-1988

Kapitelförfattare:

Kent Asp: Politisk journalistik. Studier i mediernas partiskhet och makt

Peter Dahlgren: Berättande och betydelse i TV-nyheter

Göran Elgemyr: "Politruktjänsten" som skakade radion

Olle Findahl: Nyheter som information eller underhållning

Lars J Hulthén: Forskarfält för journalistikforskningen. Textproduktionen och den redaktionella texten.

- Håkan Hvitfelt: Om den journalistiska formens betydelse
- Stig Arne Nohrstedt: Informationskrisen efter Tjernoby. Ett processperspektiv
- Per Rydén:Handledningarnas historia. Redaktionskatekeserna berättar om yrkets regler och ställning
- Torsten Thurén: Problem i den journalistiska etiken
- Lennart Weibull och Britt Börjesson: Journalistik och pressetik. Exemplet svensk kriminaljournalistik under 1900-talet
- Cassirer, Peter (1986) *Stilistik och stilanalys*. Stockholm, Biblioteksförlaget.
- Dahlbak, Knut; Kleven, Øistein (1982) *Bildet i journalistikken*, Fredrikstad, Institutt for Journalistikk
- DeFleur, Melvin; Ball-Rokeach, Sandra (1990) *Theories of Mass Communication*. New York, Longman.
- Demers, David; Nichols, Susanne (1987) *Precision Journalism: A practical Guide*. Newbury Park, Sage.
- Fahlén, Lars *Bildkompendium*. Rapport IX från FOJO, Kalmar.
- Hadenius, Stig; Weibull, Lennart (1989) *Massmedier. En bok om press, radio och TV*. Stockholm, Bonnier.
- Hansén, Stig; Thor, Clas (1990) *Att skriva reportage*. Stockholm, Ordfront.
- Hederén, Jan (1987) *Informationssökning i databaser*. Halmstad, Spektra.
- Johannison, Bengt (1981) *Ur säker källa. Handledning för informationssökare*. Stockholm, Liber.
- Larsson, Sören (1985) *Att skriva i tidning*. Borås, Natur och kultur.
- Lindqvist, Sven (1985) *Elefantens fot. Resa i Baluchistan och Afghanistan*. Stockholm, Bonniers.
- Löwenberg, Anders (1992) *Undersökande journalistik*. Stockholm, Ordfronts förlag.
- Swahn, Jan-Olov (1989) Radionämnden år 1988. i *Massmedia 1991 Handbok för journalister, informatörer och andra som följer press, radio TV*. Stockholm, Tiden.
- Thurén, Torsten (1992) *Reportagens rika repertoar. En studie av verklighetsbild och berättarteknik i sju reportageböcker*. Stockholms universitet, Information, Medier och Kommunikation.
- Thurén, Torsten (1986) *Vinklad verklighet. Journalisten, Sanningen och fantasin*. Stockholm, Esselte.
- Thurén, Torsten (1988) *Ljusets riddare och djävulens advokater. En bok om den journalistiska yrkesrollen*. Stockholm, Tiden.

Weibull, Lennart m. fl. (1991) *Svenska journalister — ett grupporträtt* Stockholm, Tidens förlag.

Kapitelförfattare:

Lennart Weibull: Journalister och journalistik i Sverige

Lennart Weibull: Den svenska journalistkåren

Lennart Weibull: Journalister som social grupp

Kent Asp: Journalisternas åsikter - en jämförelse med politiker och allmänhet

Margareta Melin: Journalisternas syn på sin yrkesroll

Monica Löfgren: Synen på de yrkesetiska reglerna

Britt Börjesson: Synen på den journalistiska etiken

Lennart Weibull: Svenska journalister

Kompendiematerial som delas ut i anslutning till undervisningen

Kompendier i radiogrenen vid journalisthögskolan i Göteborg

Ja, men det hörs ju inget?! Kompendium i ljudteknik för journalister (termin 3)

Paulsson, Patrik (1989) *Stereo för journalister* (termin 3)

Paulsson, Patrik (1990) *HF - vad är det? (Ett basketlag)* (termin 5)

Kompendier i TV-grenen vid journalisthögskolan i Göteborg

Kameran. En kortfattad genomgång av kameran, dess funktioner och knappar.

Så gör man film.

Tengby, Thomas: *Berättarteknik, Dramaturgi. Några grunder i sammandrag av Tomas Tengby*

Arbetskompendium, som används i Introduktionskursen, termin 1.

Ahlmér, Annelie (1992) *V.J.P.S. Vinkel. Innehåll. Perspektiv. Språk*

Kompendier, som används vid flera kurser från termin 1

1974 års regeringsform (delar)

Kollektivavtal mella TA och SJF

Kollektivavtal mellan TA och SJF

Spelregler för press, radio och TV

Tryckfrihetsförordningen

TT-språket

Upphovsrätts- och fotografilag, författningstexter

Yttrandefrihetsgrundlagen (stencil)

Övrig obligatorisk kurslitteratur

- Andersson, Karl-Olof (1975) *Arbetsmarknadshandboken*, Solna, Pogo press.
- Birgersson- Bengt-Ove, Westerståhl , Jörgen (1992) *Den svenska folkstyrelsen*. Stockholm, Publica.
- Bylund, Bo; Viklund, Lars (1990) *Arbetsrätt i praktiken en facklig handbok*. Stockholm, Tiden.
- Fredriksson, Bert; Gunnmo, Alf (1992) *Våra fackliga organisationer*, Stockholm, Rabén och Sjögren.
- Gustafsson, Agne (1988) *Kommunal självstyrelse Kommunerna i det politiska systemet*. Malmö, Liber.
- Halvarson, Arne (1989) *Sveriges statskick en faktasamling*. Solna, Esselte.
- Holmberg, Sören; Pettersson, Olof (1980) *Inom felmarginalen*. Stockholm Liber (Kapitel tre).
- Holmberg, Erik; Stjernquist , Nils (1992) *Vår författning*. Stockholm, Norstedts.
- Holme, Idar; Solvang, Bernt (1991) *Forskningsmetodik — om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund, Studentlitteratur.
- Lindahl, Rutger (red) (1991) *Utländska politiska system*. Malmö, Dialogos.
- Kapitelförfattare:
- Rutger Lindahl: Introduktion till studiet av utländska politiska system.
- Ulf Christoffersson: Storbritannien
- Krister Wahlbäck: Frankrike.
- Per Jönsson: Amerikas Förenta Stater. USA.
- Rutger Lindahl: Förbundsrepubliken Tyskland.
- Kazuki Iwanga: Japan.
- Lena Jonsson: Sovjetunionen.
- Tom Hart: Folkrepubliken Kina.
- Göran Hydén: Kenya och Tanzania.
- Jan Hjärpe och Sune Persson: Den islamiska republiken Iran
- Lindblad, Ingemar; Stålvant, Carl-Einar; Wahlbäck, Krister; Wiklund, Claes (1984) *Politik i Norden en jämförande översikt*. Stockholm, Liber.
- Lundestad, Geir (1992) *Öst och väst, nord, syd, Huvuddrag i internationell politik*. Lund, Studentlitteratur.
- Persson, Sune (1984) *Palestinakonflikten*. Lund, Studentlitteratur.
- Rosengren, Karl-Erik; Arvidsson, Peter (1992) *Sociologisk metodik*. Solna, Almqvist & Wiksell.

- Siune Karen; Truetzschler, Wolfgang (1992) *Dynamics of Media Politics. Broadcast and Electronic Media in Western Europe*. London, Sage.
- Strömberg, Håkan (1992) *Tryckfrihetsrätt*. Lund, Studentlitteratur.
- Svenska Journalistförbundet (1992) *Massmedia 1992 Handbok för journalister, informatörer och andra som följer press, radio och TV*. Stockholm, Tiden
- Svenska Språknämnden (1988) *Språkvård* nummer 88/1, Stockholm.
- Svenska Språknämnden (1992) *Svenska skrivregler*. Solna, Almqvist & Wiksell.
- Söderlind, Donald; Peterson, Olof (1988) *Svensk förvaltningspolitik*, Uppsala, Diskurs.
- Thurén, Torsten (1990) *Orientering i källkritik Är det verkligen sant?* Solna, Almqvist & Wiksell.
- Wennergren, Bertil (1992) *Handläggning Hur förvaltningsärenden behandlas i stat och kommun*. Stockholm, Publica.
- Vinde, Pierre, Hedén, Kerstin, Turesson; Lars (1987) *Den svenska statsförvaltninge*. Stockholm, Prisma.

Referenslitteratur

- Carlsson, Ulla (red) *MedieNotiser 1-2/92*. Nordicom -Sverige
- Artikelförfattare:
- Aulis Gröndahl: TV i Norden efter monopolet
- Karl Erik Gustafsson: Några nordiska dagspress- och veckopresstrender
- Jens Cavallin: Medieföretagsköp och mediekoncentration i Norden
- Margareta Cronholm: Mediemätningarna vid PUB, SR
- Preben Sepstrup: Internationell mediestatistik - et essayistisk supplement
- Jönsson, Christer; Elgström, Ole; Jernek, Magnus (1992) *Internationell politik*. Lund, Studentlitteratur.
- McQuail, Dennis; Siune, Karen (1986) *Electronic Media and Politics in Western Europe*. Frankfurt/Main, Campus.
- Petersson, Olof (1991) *Makt — En sammanfattning av maktutredningen*. Stockholm, Allmänna förlag.
- Østergaard, Bernt Stubbe (ed) (1992) *The Media in Western Europe The Euromedia Handbook*. London, Sage.

Referenslitteratur - kvinnojournalistik

(Del av Journalistroller på termin 5. Margareta Ståls 3 timmars föreläsning om kvinnor i journalistikens historia från 1600-talet.)

Alving, Barbro (1982) *Bang. Klipp ur nuets historia*. Malmö, Gidlunds.

Berger, Margareta (1977) *Pennskaft. Kvinnliga journalister i Svensk dagspress 1690-1975*. Stockholm, Nordstedt.

Berger, Margareta (1984) *Äntligen ord från Qwinnohopen. Om kvinnopress under 1700-talet*. Stockholm, Akademilitteratur.

Domelöf, Gunilla (1986) *I oss är en mångfald levande. Karin Boye som kritiker och prosamodernist*. Stockholm, Almqvist och Wiksell.

von Friesen, Otto, Hellmark, Christer, Stolpe, Jan (1985) *Tio reportage som förändrade världen*. Stockholm, Ordfronts förlag.

Artikelförfattare:

August Strindberg

Isidor Kjellberg

Ester Blenda Nordström

Ludvig Nordström

Ivar Lo-Johansson

Lincoln Steffens

Agnes Smedby

John Reed

Egon Erwin Kisch

Ernest Hemmingway

Hebbe, Brita (1990) *Wendela. En modern 1800-tals kvinna*. Lund, Natur o Kultur.

Isaksson, Ulla; Linder, Erik Hjalmar (1977-1980) *Elin Wägner*. Stockholm, Bonnier.

På pränt. Om journalistik och journalutbildning. 12 kvinnors personliga inlägg.

Nordan 1988.

Kapitelförfattare:

Agneta Lindblom Hulthén

Karin Nordberg

Marianne Larmén

Helene Jacobsson

Åsa LarssonEva Ottenäs

Gunilla Wettergren

Eva Marling

Christina Palmgren Rosenqvist

Omga-Lisa Sangregorio

Madeleine Kleberg

Eva Moberg

Svanberg, Birgitta (1989) *Sanningen om kvinnorna. En läsning av Agnes von Krusenstjernas romanserie om Fröknarna von Phalen*. Stockholm, Gidlund.

Witt-Brattström, Ebba (1989) *Moa Martinsson Skrift och drift i 30-talet*. Stockholm, Norstedt.

Referenslitteratur till kursen i Journalistisk arbetsmetod, 3 poäng, termin sex.
(Kursen består av alternativa valfria delkurser, som redovisas på seminarier i slutet av kursen.)

Festinger, Leon (1964) *When Prophecy Fails. A Social Psychological Study of Modern Group That Predicted the Destruction of the World*. New York.

Hannerz, Ulf (1969) *Soul Side . Inquiries into Ghetto Culture and Community*. Stockholm.

Lewis, Oscar (1977) *Fem familjer. Studier av fattigkulturen i Mexiko*. Stockholm, Rabén och Sjögren.

(1971) *Ett dödsfall i familjen Sanches*. Stockholm.

(1970) *Sanches och hans barn. En Mexikansk familjs självbiografi*. Stockholm.

Rosengren, Anette (1991) *TV, barn och eget hus. Om kvinnors och mäns världar i småsamhället*. Stockholm, Carlsson.

Hvitfelt, Håkan (1986) *Difteri i pressen*. Stockholm, Styrelsen för psykologiskt försvar.

Knightley, Philip (1977) *Krigets första offer är sanningen. Krigskorrespondenten som hjälte, propagandamakare och muyskapare från Krimkriget till Vietnam*. Stockholm, Forum.

Kapferer, Jean-Noel (1988) *Ryktet - världens bästa nyhetsmedium*. Stockholm, Norstedt.

af Klintberg, Bengt (1986) *Råttan i pizzen . Folksägner i vår tid*. Stockholm, Norstedt.

Morin, Edgar (1971) *Ryktet i New Orleans*. Stockholm.

Thurén, Torsten (1992) *Reportagens rika repertoar. En studie av verklighetsbild och berättarteknik i sju reportageböcker*. Stockholms universitet, Information, Medier och Kommunikation.

- Capote, Truman (1977) *Med Kallt blod. En sann redogörelse från ett fyrdubbel mord och dess följder*. Stockholm, Bonnier.
- Enqvist, Per Olof (1990) *Legionärerna* Stockholm, Norstedt.
- Lindner, Jörg (1986) *Spåra och dokumentera det förflutna*. Malmö, Liber.
- Lindqvist, Sven (1984) *Gräv där du står. Hur man utforskar ett jobb*. Stockholm, Bonnier.
- Thompson, Paul (1980) *Det förgångnas röst. Den muntliga historieforskningens grunder*. Stockholm, Gidlund.
- Kramer, Jane (1991) *Européer. Reportage i urval*. Stockholm, Ordfront.
- Kullenberg, Anette (1974) *Överklassen i Sverige*. Stockholm.
- Rydberg Gunnel (1992) *Om konsten att intervjua*. Examensarbete vid Journalisthögskolan i Göteborg.
- Studs, Terkel (1968) *Rapport från en amerikansk stad: Chicago*. Stockholm, Pan.
- (1986) *Det goda kriget. Andra världskrigets historia berättad av ögonvittnen*. Stockholm, Norstedt.
- (1989) *The Great Divide. Second Thoughts on the American Dream*. London, Hamilton.
- (1981) *American Dreams - Lost and Found*. New York, Ballantine books.
- (1970) *Hårda tider. Amerikaner berättar om den stora depressionen*. Stockholm, Norstedt.
- (1976) *Arbetsplats USA*. Stockholm, Pan.
- Ulvenstam, Lars (1985) *Så blev mitt liv. Intervjuer med gamla*. En studiehandledning. Stockholm, Brevskolan.
- Steinem, Gloria (1983) *I was a Playboy Bunny i Outragous Acts and Everyday Rebellions*. London, Flamingo.
- Walraff Günther (Fem valfria titlar)
- Lewis, Oscar (valfri titel)
- Ulvenstam, Lars (1985) *Så blev mitt liv. Intervjuer med gamla*. En studiehandledning. Stockholm, Brevskolan.
- Kramer, Jane (1980) *The Invandrare*. i *Unsettling Europe*. London, Penguin Books.
- Thurén, Torsten (1986) *Vinklrad verklighet. Journalisten, Sanningen och fantasin*. Stockholm, Esselte.

- Thurén, Torsten (1990) *Orientering i Källkritiken. Är det verkligen sant?* Solna, Almqvist och Wiksell.
- Tay, Josefin (1989) *En gammal skandal*. Falun, En bok för alla.
- Capote, Truman (1977) *Med Kallt blod. En sann redogörelse från ett fyrdubbel mord och dess följder*. Stockholm, Bonnier.

Referenser

- Anshelm, Magnus (1991) Böcker i Carlsson, Ulla., Anshelm, Magnus, *MedieSverige '91 Statistik och analys*, Göteborg, Nordicom-Sverige.
- Boëtius, M-P, Lönnroth, A (1991) Fler kvinnliga journalister - märks det i mediautbudet? i *Kvinnoperspektiv på masskommunikationsforskningen*. Stockholm: JÄMFO, rapport nr 22:19-35.
- Furhoff Lars (1986) *Makten över journalistiken*. Stockholm, Natur och kultur.
- Hirdman, Yvonne (1990) Genussystemet i *Demokrati och makt i Sverige. Maktutredningens huvudrapport*. SOU 1990:44.
- Hultén, Lars (1990) *Reportaget som kom av sig*. Institutionen för journalistik, medier och kommunikation. Stockholms universitet
- Jónasdóttir, Anna (1991) Könsbegreppet i samhällsvetenskapen. Tre kontroverser. i *könsrelationernas betydelse som vetenskaplig kategori*. JÄMFO rapport nr 21.
- Klausen, Arne Martin (1986) *Med Dagbladet til tabloid. En studie i dilemmaet «børs og katedral»*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Lindberg, Ulf (1990) *Förändring av journalisters arbetsmiljö*. Institutionen för Arbetsvetenskap. Tekniska högskolan i Luleå.
- Löfgren, Monica (1991a) Synen på de yrkesetiska reglerna i Lennart Weibull m fl *Svenska journalister, ett grupporträtt*. Stockholm, Tiden.
- Löfgren, Monica (1991b) Kvinnor i journalistiken. i *Kvinnoperspektiv på masskommunikationsforskningen*. Stockholm: JÄMFO, rapport nr 22:35-49.
- Löfgren-Nilsson, M (1992) *Kvinnligt, Manligt, Journalistiskt - journalisters syn på nyhetsvärdering*. Rapport nr 21, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Köcher, Renate (1985) *Spürhund und Missionar. Eine vergleichende Untersuchung über Berufsethik und Aufgabenverständnis britischer und deutscher Journalisten*. Allensbach, Der Ludwig-Maximilians-Universität München.
- Melin, Margareta (1991) Journalisters syn på sin yrkesroll i Lennart Weibull m fl *Svenska journalister, ett grupporträtt*. Stockholm, Tiden.
- Melin; Margareta (under arbete) *Svenska journalisters syn på sin yrkesroll*. Licentiatsuppsats. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Puijk, Roel (1990) *Virkeligheter i NRK*. Lillehammer:Gøvik Trykkeri.

- Pflanz, Angelika, Wettéus, Maria (1992) *Könsroller i skolböcker. En innehållsanalys av tre skolböcker för årskurs fyra*. Specialarbete i Medie och kommunikationsvetenskap, Göteborgs Universitet.
- Rakow, Lana F (1988) *Gendered Technology in Critical Studies in Mass Communication*. Mars 1988.
- Steiner, Linda (1992) *Construction of Gender in Newsreporting Textbooks, 1980-1990*. Journalism Monographs No 135, October 1992.
- Thurén Torsten (1988) *Ljusets riddare och djävulens advokater*. Stockholm, Tiden.
- Weibull, Lennart m fl (1991) *Svenska journalister - ett grupporträtt*. Stockholm: Tidens förlag.

PUBLIKATIONER FRÅN INSTITUTIONEN FÖR JOURNALISTIK OCH MASSKOMMUNIKATION

Från och med 1 juli 1990 publiceras tre serier av avhandlingar och rapporter vid Institutionen för journalistik och masskommunikation:

1. Göteborgsstudier i journalistik och masskommunikation.
2. Rapporter från Institutionen för journalistik och masskommunikation.
3. Arbetsrapporter från Institutionen för journalistik och masskommunikation.

Redaktör för de tre serierna är professor Lennart Weibull. De två serierna *Rapporter från Institutionen för journalistik och masskommunikation* och *Arbetsrapporter från Institutionen för journalistik och masskommunikation* säljs genom avdelningens försorg. Beställningar kan ske på den talong som finns efter publikationsförteckningen.

Fram till den 1 juli 1990 utgavs rapporterna istället vid Avdelningen för Masskommunikation och hade följande namn: *Göteborgsstudier i masskommunikation*, *Rapporter från Avdelningen för masskommunikation* och *Arbetsrapporter från Avdelningen för masskommunikation*.

Skrifter utgivna efter den 1 juli 1990:

Göteborgsstudier i journalistik och masskommunikation

1. Robert Burnett (1990) *Concentration and Diversity in the International Phonogram Industry*
2. Roger Wallis (1991) *Internationalisation, Localisation & Integration*
Pris: 200 kronor.

Rapporter från Institutionen för journalistik och masskommunikation

1. Emanuelsson, Eva & Karlsson, Kristina (1991) *Informatörer inför 90-talet*.
Pris: 90 kronor
2. Wallin, Ulf (1991) *Bilden av EG*
Pris: 120 kronor
3. Wallin, Ulf (1992) *EG - Hot eller löfte? Argument i dagspress, radio och TV för och emot svenskt EG-medlemskap*.
Pris: 100 kronor
4. Flodin, Bertil - *Samhällskommunikation under 80-talet. En kunskapsöversikt*.
Pris: 150 kronor.

Arbetsrapporter från Institutionen för journalistik och masskommunikation

1. Ronny Severinsson (1990) *Massmedier, allmänhet och flyktingfrågor i Sverige och Sjöbo. En fallstudie på Sjöbo*
Pris 60 kronor.
2. Ronny Severinsson (1990) *Tidningsläsning i Nordvästra Skåne*
Pris 60 kronor.
3. Charlotta Kratz (1990) *Tidningsläsning i sydöstra Skåne. En presentation av en läsarundersökning*
Pris 60 kronor.
4. Bo Reimer (1990) *Kulturdiskussioner — Inlägg i tre eviga debatter*
Pris: 60 kronor
5. Charlotta Kratz (1990) *Tidningsläsning i Jönköping. En presentation av en läsarundersökning*
Pris: 60 kronor
6. Charlotta Kratz (1991) *Verklighetsval och kapital. En studie av det ekonomiska och det kulturella kapitalets betydelse för läsningen av stockholmstidningar utanför Stockholm*
Pris: 60 kronor
7. Deanna Hultman (1991) *Dynamisk public relations. En explorativ studie av public relations i fyra företag*
Pris: 60 kronor
8. Admassu Tassew (1991) *Public service broadcasting concept and practice: a preliminary overview of the ideals and some swedish experience*
Pris: 60 kronor
9. Ronny Severinsson (1991) *Tidningsvanor i Gästrikland 1989. Presentation av en läsarundersökning*
Pris: 60 kronor
10. Lennart Weibull (1991) *Publik och medier i samspel. En analys gjord för MedieSverige 1991*
Pris: 60 kronor
11. Monica Löfgren (1991) *Massmediernas räckvidd 1979 - 1990*
Pris: 60 kronor
12. Lennart Weibull (1991) *Masskommunikation som ämnesområde. Ett försök till empirisk bestämning*
Pris: 60 kronor
13. Charlotta Kratz (1991) *Tidningsläsning i Södra Halland 1990, jämförelser med situationen 1984*
Pris: 60 kronor

- 14 Margareta Melin (1991) *Från kulturteori till journalistkultur. En litteraturöversikt över diskussionerna kring kulturbegreppet*
Pris: 60 kronor
- 15 Charlotta Kratz (1991) *Från icke-läsare till allätare. Fyra läsartyper i Stockholm och i landsorten*
Pris: 60 kronor
- 16 Kent Asp (1992) *Partiskheten i Sveriges Radios och TV4:s nyhetsprogram under 1991 års valrörelse*
Pris: 60 kronor
- 17 Ronny Severinsson (1992) *Med eller utan prenumeration i Eskilstuna och Katrineholm - Presentation av en läsundersökning från hösten 1990*
Pris: 60 kronor
- 18 Karin Björkqvist-Hellingwerf (1992) *MEDIEBAROMETERN 1979-1991*
Pris: 60 kronor
- 19 Karin Björkqvist Hellingwerf (1992) *Dagspress och medievanor. En analys av läsvanestudien 1991*
Pris: 60 kronor
- 20 Lennart Weibull och Karl Erik Rosengren (1992) *Swedes' view of the world. A Descriptive Report from the First Two BALTICOM Surveys*
Pris: 60 kronor
- 21 Monica Löfgren-Nilsson (1992) *Kvinnligt, manligt, journalistiskt - journalisters syn på nyhetsvärdering*
Pris: 60 kronor
- 22 Monika Djerf-Pierre (1992) *A Toaster With Pictures. The Evolution of American Broadcasting 1921-1991*
Pris: 60 kronor
- 23 Charlotta Kratz (1992) *En fråga om smak. Om stabila och rörliga gruppers kulturella preferenser*
Pris: 60 kronor.
- 24 Thomas Östberg (1992). *Sportjournalistik - en analys av fyra dagstidningar 1961 - 1991.*
Pris: 60 kronor.
- 25 Karin Björkqvist-Hellingwerf - *Mediebarometern 1979 - 1992.*
Pris: 60 kronor.
- 26 Carin Nilsson, Åsa Widgren - *Videotex - massmedium eller ej? En litteraturstudie och begreppsanalys.*
Pris: 70 kronor
- 27 Margareta Melin - *Var finns kvinnorna? En analys av manligt och kvinnligt i kurslitteraturen vid Journalisthögskolan i Göteborg.*
Pris: 70 kronor

Skrifter utgivna före den 1 juli 1990:

Göteborgsstudier i masskommunikation

1. Lennart Weibull (1983) *Tidningsläsning i Sverige*.
Stockholm: Liber.
2. Anders Ohlsson (1989) *Politiska nyheter till nytta och nöje*.
Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
3. Lennart Weibull, Karin Björkqvist (1989) *Dagspressen och dess läsare*.
Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Rapporter från Avdelningen för masskommunikation

1. Lennart Weibull (1984) *Dagspress och etermedier i Sverige 1979-1983*. (slut)
2. Jan Strid och Lennart Weibull (1984) *Läsvanor och Läsintressen 1979-1983*.
(slut)
3. Ingela Strid och Lennart Weibull (1984) *Annonbladsläsning i Sverige*.
Pris: 35 kr.
4. Ronny Severinsson (1985) *Publiken möter kabel-TV*. (slut)
5. Lennart Weibull (1985) *Närradiolyssnandet i Stockholm 1984*. (slut)
6. Bo Reimer och Lennart Weibull (1985) *Dagspress på arbetsplatsen*.
Pris: 35 kr.
7. *Informatörer i Sverige: Arbetsmarknad Framtidsutsikter* (1986) Utdrag ur
utredningen om informationsutbildning i Sverige (UHÄ-rapport 1985:13)
8. Ingela Strid och Lennart Weibull (1986) *Mediesverige 1986*.
Pris: 45 kr.
9. Bo Reimer (1986) *Läsaren och tidningen*.
Pris: 55 kr.
10. Rutger Lindahl (1986) *Nyheten om mordet på Olof Palme*.
Pris: 40 kr.
11. Monika Djerf (1986) *Funktioner hos kabel-TV*.
Pris: 55 kr.
12. Anders Ohlsson (1986) *Att svara eller inte svara - det är frågan*.
Pris: 55 kr.
13. Ronny Severinsson (1987) *Den nya medieframtiderna — TV via satellit och kabel*.
Pris: 50 kr.

14. Ingela Strid och Lennart Weibull (1988) *Mediesverige 1988*.
Pris: 95 kr.
15. Ronny Severinsson (1989) *Agerande och utveckling inom dagspressen i Västergötland*.
Pris: 100 kr.

Arbetsrapporter från Avdelningen för masskommunikation

1. Lennart Weibull (1984) TRENDER I MASSMEDIEANVÄNDNINGEN
Pris: 60 kr.
2. Bo Reimer (1985) TIDNINGSLÄSNING I SÖDRA HALLAND
Pris: 60 kr.
3. Lennart Weibull (1985) LÄSVANOR FÖR SVENSK MORGONPRESS
1979-1984.
Pris: 60 kr.
4. Ingela Strid, Lennart Weibull (1985) SPORT I MEDIERNA.
Pris: 60 kr.
5. Lennart Weibull (1985) MASSKOMMUNIKATIONEN I SVERIGE.
Några reflektioner om läget 1985.
Pris: 60 kr.
6. Karl Erik Rosengren, Bo Reimer (1985) INTERNALISERAD KULTUR. Ett
forskningsprogram om värden, individer och massmedier.
Pris: 60 kr.
7. Robert Burnett, Peter Esaiasson, Bo Reimer (1985) MILESTONES IN MASS
COMMUNICATION RESEARCH: MEDIA EFFECTS. A REVIEW ESSAY.
Pris: 60 kr.
8. Bo Reimer (1985) VALUES AND THE CHOICE OF MEASUREMENT
TECHNIQUE. The Rating and Ranking of Postmaterialism.
Pris: 60 kr.
9. Lennart Weibull (1986) PRESS, RADIO, TV OCH NYA MEDIER I JAPAN.
Pris: 60 kr.
10. NYHETSSPRIDNINGEN OM MORDET PÅ STATSMINISTER OLOF
PALME. En sammanställning av Statistiska Centralbyråns intervjuundersökning
2-4 mars 1986.
Pris: 60 kr.
11. Rune Hedberg och Lennart Weibull (1986) KASSETTIDNINGSLÄSNING
PÅ GOTLAND.
Pris: 60 kr.

12. Lennart Weibull (1986) MASSMEDIERNAS FRAMTIDA UTVECKLING.
Pris: 60 kr.
13. Ronny Severinsson (1986) TIDNINGSLÄSNING I SÖDERMANLAND.
Pris: 60 kr.
14. Maria Elliot, Bo Reimer och Lennart Weibull (1986)
TIDNINGSLÄSNING I KALMAR LÄN.
Pris: 60 kr.
15. Lennart Weibull, Dagspresskollegiet (1986).LÄSVANOR 1986.
Pris: 60 kr.
16. Bo Reimer och Karl Erik Rosengren (1986). MAPS OF CULTURE: MACRO
AND MICRO.
Pris: 60 kr.
17. Maria Elliot (1986). ALLMÄNHETENS SYN PÅ MASSMEDIERNAS
TROVÄRDIGHET.
Pris: 60 kr.
18. Lennart Weibull (1986) TENDENSER I SVENSK DAGSTIDNINGSLÄSNING.
Pris: 60 kr.
19. Bo Reimer (1986) SOCIAL SPACE AND THE STRUCTURING OF
COMMUNICATION PROCESSES.
Pris: 60 kr.
20. Lennart Weibull och Ronny Severinsson (1987) ACTIONS AND REACTIONS -
THE NORDIC COUNTRIES IN AGE OF SATELLITE BROADCASTING.
Pris: 60 kr.
21. Lennart Weibull (1987) MASSMEDIERNAS RÄCKVIDD 1985/86.
Pris: 60 kr.
22. Ronny Severinsson (1987) DAGSPRESSUTVECKLINGEN I
VÄSTERGÖTLAND 1950-1985.
Pris: 60 kr.
23. Keith Roe (1987) THE SWEDISH MORAL PANIC OVER VIDEO 1980-84.
Pris: 60 kr.
24. Bo Reimer (1987) DAGENS NYHETER I VÄSTRA SVERIGE.
Pris: 60 kr.
25. Ann-Marie Hellerström (1987) LOKAL-TV- ETT REELLT ALTERNATIV
TILL SATELLIT-TV.
Pris: 60 kr.
26. Ronny Severinsson (1987) SKARABORGSPPRESSENS INNEHÅLL 1950-
1985.
Pris: 60 kr.

27. Ronny Severinsson (1987) TIDNINGSLÄSNING I ESSUNGA, GÖTENE OCH VARA.
Pris: 60 kr.
28. Karin Björkqvist (1988) TIDNINGSLÄSNING I GÄSTRIKLAND
- presentation av en läsarundersökning.
Pris: 60 kr.
29. Bo Reimer (1988) READING POSTMATERIALISM
Pris: 60 kr.
30. Lennart Weibull (1988) PUBLICISTISK SED. Ett forskningsprogram om ett regelsystem och dess betydelse för svensk journalistik.
Pris: 60 kr.
31. Magnus Anshelm och Lennart Weibull (1988) LÄSVANESTUDIEN 1986.
Huvudresultat och metodjämförelse.
Pris: 60 kr.
32. Magnus Anshelm (1988) SVERIGE - NU - SOM 86 - en jämförelse av två undersökningar.
Pris: 60 kr.
33. Rutger Lindahl och Lennart Weibull (1988) PALME I AMERIKANSKA ÖGON. En studie av den amerikanska pressens behandling av nyheten om mordet på statsminister Olof Palme 1986.
Pris: 60 kr.
34. Magnus Anshelm (1988) MASSMEDIERNAS RÄCKVIDD 1986/87 - en analys av Mediebarometern.
Pris: 60 kr.
35. Ingela Strid (1988) SVENSKA FOLKETS INTRESSEN 1973-1982
En sekundärbearbetning av Testologens mätningar av intressen.
Pris: 60 kr.
36. Anders Ohlsson och Keith Roe (1988) MÅTT PÅ MÄTNING - En förundersökning av fördelningssegenskaper och stabilitet hos linje- och kategoribaserade mått.
Pris: 60 kr.
37. Britt Börjesson (1988) BROTT OCH PUBLICITET
Kriminaljournalistik och pressetik under 1900-talet.
Pris: 60 kr.
38. Lennart Weibull (1988) RAPPORT FRÅN KONTAKTRESA TILL URUGUAY 10-22 april 1988. under 1900-talet.
Pris: 60 kr.
39. Gunilla Jarlbro (1988) EN KVALITATIV STUDIE AV HUR MÄNNISKOR UPPLEVER TIDNINGSSINNEHÅLL.
Pris: 60 kr.

40. Monica Löfgren (1988) KABEL-TV I GÖTEBORG
Pris: 60 kr.
41. Lennart Weibull (1988) LOKAL-TV VIA KABEL
Synen på en ny kanal bland andra medier
Pris: 60 kr.
42. Karin Björkqvist (1988) TIDNINGSLÄSNING I VÄRMLAND
Presentation av en läsarundersökning från våren 1977.
Pris: 60 kr.
43. Keith Roe (1988) ADOLESCENTS' VCR USE: HOW AND WHY
Pris: 60 kr.
44. Monika Djerf (1989) FINNS DET FUNKTIONSDIMENSIONER
I MEDIEANVÄNDNINGEN? - En faktoranalys.
Pris: 60 kr.
45. Karin Björkqvist (1989) DET POLITISKA TIDNINGSSVALET
Pris: 60 kr.
46. Magnus Anshelm och Jan Strid (1989) LÄSVANOR OCH LÄSINTRESSEN
Pris: 60 kr.
47. Monika Djerf (1989) MASSMEDIER OCH BESLUTSFATTARE:
EN LITTERATURSTUDIE
Pris: 60 kr.
48. Britt Börjesson (1989) PRESSENS SJÄLVSANERING
Ett regelsystems framväxt
Pris: 60 kr.
49. Magnus Anshelm (1989) MEDIEBAROMETERN Resultat från 1988/99
Pris: 60 kr.
50. Lennart Weibull (1989) RAPPORT FRÅN EN ANDRA KONTAKTRESA TILL
URUGUAY. Om massmedier, utbildning och forskning i social kommunikation
samt Institutode Comunicacion y Desarrollo.
Pris: 60 kr.
51. Monica Löfgren (1989) TVÅ STATSRÅDS FALL I PRESSEN
Pris: 60 kr.
52. Monica Löfgren (1989) NYHETSTIDNINGEN 8 SIDOR -
innehåll, spridning och läsning
Pris: 60 kr.
53. Keith Roe (1989) NOTES ON THE CONCEPT OF AGGRESSION
AND ITS (MIS) USE IN MEDIA RESEARCH
Pris: 60 kr.

54. Charlotta Kratz (1989) TIDNINGSLÄSNING I KALMAR OCH PÅ ÖLAND
Pris: 60 kr.
55. Catharina Kisch och Mikael Stoltz (1989)
CITY 103 OCH DESS LYSSNARE - en undersökning om lyssnandet på
Svenska Arbetsgivareföreningens närradiostation i Göteborg
Pris: 60 kr.
56. Karin Björkqvist (1990)
MEDIEBAROMETERN UNDER ÅTTIOTALET
Pris: 60 kr.
57. Roger Wallis (1990) MUSIC, MUSIC EVERYWHERE, AND
SO MUCH OF IT THE SAME...
Pris: 60 kr.
58. Charlotta Lekvall och Patrik Vult von Steyern
CITY 103 OCH TRE LIVSSTILAR
Pris: 60 kr.
59. Margareta Melin (1990) KOMMUNAKTUELLT - studier
av tidningens spridning och abonnenternas läsvanor
Pris: 60 kr.
60. Maria Elliot (1990) FÖRTROENDET FÖR MEDIERNA
Pris: 60 kr.
61. Keith Roe (1990) NEVER HAS SO MUCH BEEN WRITTEN BY
SO MANY ABOUT SO FEW, OR, WHY YOUTH RESEARCH?
Pris: 60 kr.

BESTÄLLNINGAR

Till institutionen för journalistik och masskommunikation
Sprängkullsgatan 21
411 23 GÖTEBORG
tel. 031 - 63 10 00

Undertecknad beställer härmed följande skrifter från Institutionen för journalistik och masskommunikation:

Rapporter:

<i>Titel</i>	<i>Författare</i>	<i>Nummer</i>
.....		
.....		
.....		

Arbetsrapporter:

<i>Titel</i>	<i>Författare</i>	<i>Nummer</i>
.....		
.....		
.....		

Namn:.....

Adress:
